

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ НАЗЕМНИХ СПОРУД І АЕРОДРОМІВ
КАФЕДРА АЕРОКОСМІЧНОЇ ГЕОДЕЗІЇ ТА ЗЕМЛЕУСТРОЮ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Юрій ВЕЛИКОДСЬКИЙ

« ____ » _____ 2023 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)
ВИПУСКНИЦІ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 193 «ГЕОДЕЗІЯ ТА ЗЕМЛЕУСТРІЙ»

**Тема: «Організаційний розвиток в системі екологічнобезпечного
землекористування»**

Виконала: студентка групи ЗК-410Б

Потурнак Валерія Миколаївна _____

Керівник: д.е.н, професор Горьовий Василь Павлович _____

Нормоконтролер: к.е.н, доцент Стецюк Михайло Петрович _____

КИЇВ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет наземних споруд і аеродромів

Кафедра аерокосмічної геодезії та землеустрою

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

Освітньо-професійна програма «Землеустрій та кадастр»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач випускової кафедри

_____ **Юрій ВЕЛИКОДСЬКИЙ**

« ____ » _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Потурнак Валерії Миколаївни

1. Тема роботи: «Організаційний розвиток в системі екологічнобезпечного землекористування» затверджена наказом ректора від 10.05. 2023 року № 677/ст.
2. Термін виконання роботи: з 29 травня 2023 р. по 25 червня 2023 р.
3. Вихідні дані роботи: нормативно-правова база України у сфері регулювання земельних відносин в Україні: Конституція України, закони України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні дані Державної служби статистики України.
4. Зміст пояснювальної записки: В першому розділі роботи розглянуто сутність організаційного розвитку екологічнобезпечного землекористування. Правове забезпечення екологічнобезпечного землекористування та механізми екологічнобезпечного землекористування в Україні. В розділі два - охарактеризовано екологічнобезпечне землекористування Верхньодніпровської

територіальної громади. Третій розділ присвячено дослідженню напрямів вдосконалення екологобезпечного землекористування Верхньодніпровської територіальної громади.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: 9 таблиць, 10 рисунків.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Отримання теми та завдання на кваліфікаційну роботу	___07.06.2023	
2	Дослідження теоретичного матеріалу	08.06.2023-05.06.2023	
3	Формування першого та другого розділів пояснювальної записки	06.06.23-08.06.2023	
4	Дослідження практичної частини дипломної роботи	09.06.2023-11.06.2023	
5	Надати оцінку отриманих результатів	12.06.2023-15.06.2023	
6	Формування висновків	16.06.2023-18.06.2023	
5	Підготовка до захисту дипломної роботи	19.06.2023-25.06.2023	

Дата видачі завдання: 29 травня 2023 р.

Керівник дипломної роботи: _____ Горьовий В.П.

Завдання прийняв до виконання: _____ Потурнак В.М.

РЕФЕРАТ

Дипломна робота на тему: «Організаційний розвиток в системі екологічнобезпечного землекористування» має: 68 сторінки, 9 таблиць, 10 рисунків, 38 використаних джерел.

Об'єктом дослідження є процес організації екологічнобезпечного землекористування територіальної громади.

Предметом дослідження є сукупність методичних та практичних засад щодо організаційного розвитку екологічнобезпечного землекористування Верхньодніпровської територіальної громади.

Мета роботи: обґрунтування методичних та практичних засад, щодо ефективності організації розвитку екологічнобезпечного землекористування, а також формування напрямів розвитку екологічнобезпечного землекористування Верхньодніпровської громади .

Методи дослідження: аналогій та порівнянь, економіко-статистичний, аналізу, синтезу, абстрактно-логічний, монографічний та системного аналізу.

Результатом бакалаврської роботи є обґрунтування організаційного розвитку екологічнобезпечного землекористування в територіальній громаді, правового його забезпечення, визначення інновації в системі екологічнобезпечного землекористування.

ЕКОЛОГІЧНОБЕЗПЕЧНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ, ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА, ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ, ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК.

ВСТУП

Актуальність теми. Реалії сьогодення відзначаються трансформацією екологічних, соціальних, економічних, зв'язків виробничих структур, що потребує виняткової подальшої уваги щодо поліпшення відносин у сфері екологобезпечного землекористування. При цьому використання земельних ресурсів як основного засобу розміщення продуктивних сил територій має базуватись на формальних інститутах та регламентувати земельні відносини в правах суб'єкта господарювання володіти, користуватися і розпоряджатися землею, а також його обов'язках забезпечувати охорону та відтворення земель, збереження їх родючості, дотримуватися екологічних норм і стандартів в сфері екологобезпечного землекористування.

Тому організація екологобезпечного використання земель повинна формуватися з урахуванням екологічних вимог використання земель сільськогосподарського призначення, відтворення родючості ґрунтів, запобігання їх деградації та погіршення якісних характеристик. Однак, нині у процесі використання земель часто не приймаються до уваги потенційні можливості, продуктивність і екологічні обмеження використання земель, а також їх просторову різноманітність.

З огляду на це, і визначає актуальність питання подальшого вдосконалення теоретико-методологічних засад організації екологобезпечного землекористування через ефективне функціонування системи ідентифікації екологічних загроз й організаційного розвитку забезпечення цього процесу. Враховуючи, що земельні ресурси потерпають від багатьох негативних екологічних та економічних факторів, які спровоковані надмірним антропогенним навантаженням, недбалим відношенням до якісних та кількісних змін у стані земель, така ситуація спонукає до визначення критеріїв оптимізації організації екологобезпечного землекористування в громадах.

Аналіз останніх досліджень щодо напрямів розв'язання екологічних проблем використання земель розглянуто в роботах Г.Д. Гуцуляка, О.С. Дорош, В.М. Кривова, А.Я. Сохнича, О.В. Ходаківської, А.М. Третьяка. Методичні

засади організації екологобезпечного аграрного землекористування як чиннику підвищення еколого-економічної ефективності сільськогосподарського виробництва присвячено праці О.Д. Гнаткович, О.С. Будзяк, С.М. Рогач, та інших дослідників. Їх праці надали змогу виявити низку проблем у теорії та практиці формування екологобезпечного аграрного землекористування. Та дослідження організації екологобезпечного землекористування саме територіальних громад потребує подальшого дослідження, зважаючи на шлях перетворень в процесі децентралізації, створення нового середовища для їх розвитку.

Метою є обґрунтування методичних та практичних засад, щодо ефективності організації розвитку екологобезпечного землекористування, а також формування напрямів розвитку екологобезпечного землекористування Верхньодніпровської громади .

Завдання дослідження:

- розглянути правове забезпечення екологобезпечного землекористування;
- дослідити механізми екологобезпечного землекористування в Україні;
- охарактеризувати екологобезпечне використання земель сільськогосподарського промислового призначення;
- дослідити організаційний розвиток землекористування;
- визначити та обґрунтувати інновації в системі екологобезпечного землекористування
- сформулювати основні стратегічні напрями вдосконалення екологобезпечного землекористування громади;

Об'єктом дослідження є процес організації екологобезпечного землекористування територіальної громади.

Предметом дослідження є сукупність методичних та практичних засад щодо організаційного розвитку екологобезпечного землекористування Верхньодніпровської територіальної громади.

Методи дослідження: аналогій та порівнянь, економіко-статистичний, аналізу, синтезу, абстрактно-логічний, монографічний та системного аналізу.

Практичне значення отриманих результатів. В дипломній роботі проведено дослідження організації розвитку екологічнобезпечного землекористування, обґрунтовано інноваційні процеси в землекористуванні, сформовано основні стратегічні напрями вдосконалення екологічнобезпечного землекористування Верхньодніпровської громади

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО КОРИСТУВАННЯ.

1.1 Сутність організаційного розвитку екологобезпечного землекористування

Землекористування в складі земельних відносин – це процес задоволення різноманітних інтересів суб'єкта (суб'єктів) землекористування за допомогою вилучених із земельних ресурсів корисних властивостей і похідної від них продукції [2]. Залежно від характеру задоволення інтересів розрізняють географічний, економічний, фіскальний, юридичний, соціальний і екологічний концептуальні підходи до визначення землекористування. Кожна з наведених концепцій має своє визначення та диференціює відповідні функціональні сфери застосування. Так, географічна концепція землекористування визначає споживчо-функціональні параметри фізичних властивостей земель, економічна концепція розглядає землекористування як джерело формування доходів землевласника або землекористувача, фіскальна концепція визначає податкові навантаження, юридична характеризує визначеність порядку та форм господарювання, соціальна концепція зосереджується на властивості результатів землекористування задовольняти найважливіші фізичні та інші потреби соціуму для якісного відтворення трудового потенціалу, екологічна концепція акцентується на питаннях відтворення та охорони земель у процесі землекористування, таблиця 1.1.

Поняття екологічної безпеки традиційно інтерпретується в науковій літературі як охорона та збереження природного середовища, а в глобальному сенсі – як стан, при якому навколишнє середовище може забезпечити в тривалій перспективі існування суспільства та задоволення його потреб (статичний підхід), також як сукупність дій із забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, природи та держави від реальних і потенціальних небезпек (процесуальний підхід).

Визначення сутності понять землекористування щодо концепцій
використання земель [7]

Географічна	Землекористування характеризується фізичними (технічними) параметрами: розмір, місце розташування, клімат, родючість ґрунтів, поліпшення довкілля та інші параметри, які сприяють диференціації споживчих властивостей землі та її функціональної придатності.
Економічна	Землекористування виступає як об'єкт інвестування та інструмент генерування доходу, що виникає із корисності землі, характеризується активними діями власника у використанні корисних властивостей земельної ділянки як засобу виробництва, об'єкта операційного базису, природного ресурсу чи нерухомості.
Фіскальна	Землекористування (землеволодіння) виступає джерелом формування державного й місцевих бюджетів
Юридична	Землекористування (землеволодіння) – це сукупність публічних і приватних прав, які встановлюються державою відповідно до законодавства в процесі землеустрою, межі законності якого залежать від цільового призначення відповідної земельної ділянки.
Соціальна	Землекористування – це процес задоволення фізичних, психологічних, інтелектуальних та інших потреб суспільства для виживання та гідного життя.
Екологічна	Землекористування – це процес узгодження ступеня господарського впливу зі здатністю до саморегуляції, відтворення (відновлення родючості, природних властивостей) і охорони для забезпечення збереження земель як основного національного багатства.

Розкриття сутності екологічної безпеки землекористування дозволяє визначити мету, завдання, методи й принципи її формування, а також визначити основні параметри потреби стабілізаційного впливу на всіх рівнях ієрархії системи управління землекористуванням. Частина науковців розглядає екологічно безпечне землекористування як систему заходів різного характеру для збереження та охорони земель із метою ефективного економічного їх використання. Балаж Н. Й. робить акцент на балансі екологічного оздоровлення та забезпечення продовольчої безпеки, Будзяк О. С. обмежує екологобезпечне використання земель ємністю екосистем і умовами недопущення незворотних змін у них, (табл. 1.2), таблиця 1.2

Визначення сутності і дефініції «екологічнобезпечне землекористування»

Автор і джерело	Трактування поняття «екологічнобезпечне землекористування»
Будзак О.С.[3]	Екологічнобезпечне використання земель – територіальнопросторове використання землі в балансокруговому процесі взаємовідносин земля–користувач, у межах ємності екосистем, за умов, які гарантують стан її захищеності та недопущення незворотних екологічних процесів на землі
Балаж Н. Й. [5]	Екологічнобезпечне землекористування в широкому розумінні означає екологічне оздоровлення земельних ресурсів при одночасному забезпеченні продовольчої безпеки
Купріянич І. П. [13]	Екологічнобезпечне використання земель передбачає комплексну систему заходів, спрямованих на освоєння, відновлення, поліпшення, охорону природного середовища, визначення ступеня змін, які виникають у ландшафтах внаслідок господарського втручання, та ефективного використання сільськогосподарських земель
Курильців Р. М. [14]	Екологічно безпечно та економічно ефективно використання земель розглядається як цілісна система сталого землекористування, що включає такі складові: структурно-галузеву, ресурсно-екологічну, соціальноекономічну
Пилипенко О. О. [15]	Екологічнобезпечне землекористування – процес використання земель людиною, який передбачає збереження та підвищення рівня родючості ґрунтів за допомогою застосування системи заходів: удосконалення структури сільськогосподарських угідь і посівних площ, ґрунтозахисний обробіток земель, науково обґрунтовані норми внесення добрив, застосування переважно біологічних методів захисту
Таратула Р. Б. [30]	Екологічнобезпечне сільськогосподарське землекористування у вузькому розумінні – це розроблення й впровадження системи технологічних, економічних і правових заходів для економічно вигідного використання сільськогосподарських земель, збереження та відтворення їх продуктивного потенціалу

Враховуючи нинішню екологічну ситуацію, можемо стверджувати, що суспільство ще недостатньо усвідомлює реальне значення екологічнобезпечного використання земель. Від результатів їх використання залежить рівень життя населення громади, а від їх збереження — майбутнє суспільства. Управління землеволодінням та землекористуванням, стимулювання його екологічної зорієнтованості повинні здійснюватись, перш за все, за допомогою економічних важелів. Нині, щоб створити оптимальні умови для господарювання, необхідно

виконати ряд правових, соціальних, земельпорядних, земельно-кадастрових та обстежуваних робіт [12].

Підвищення ефективності землекористування в сучасних умовах має відбуватися на основі вирішення таких проблем: — розвиток форм власності на землю; — удосконалення земельних відносин через розвиток заставних й орендних інститутів; — реформування системи оподаткування шляхом установлення єдиного земельного податку; — переоснащення матеріально-технічної бази; — розвиток соціальної сфери [9].

В Україні є потенціал для забезпечення екологобезпечного землекористування з, фактори впливу на стан якої поділяються на конструктивні та деструктивні, тому головним завданням його досягнення виступає мінімізація впливу деструктивних факторів максимально можливим використанням наявних конструктивних стимуляторів, таблиця 1.3

Таблиця 1.3

Фактори впливу на екологобезпечне землекористування [8]

Конструктивні – стимулятори	Деструктивні – дестимулятори
<ul style="list-style-type: none"> - наявність значних площ земель; - високий рівень землезабезпеченості сільгоспугіддями на душу населення; - різноманіття характеристик ґрунтового покриву та кліматичних умов; - висока забезпеченість земельними ресурсами, яка надає можливість варіювати заходи з відновлення земель і їх самоочищення; - висока місткість за біокліматичним потенціалом для життя людей; - незавершеність земельної реформи (наявність потенціалу для вирішення проблем); - розширення заповідних територій, лісистості; - високий рівень екологічної свідомості, освіти, культури; - скорочення кількості потенційно небезпечних об'єктів. 	<ul style="list-style-type: none"> - висока господарська освоєність територій; - відсутність резерву для розширення або заміщення площ сільгоспугідь; - порівняно низька ефективність використання потенціалу продуктивної здатності сільськогосподарських земель; - стала тенденція до погіршення якості ґрунтів, високий рівень їх забруднення знижують асиміляційні можливості агроєкосистем; - несформованість екологічної інфраструктури; - недостатній рівень впровадження досягнень НТП у природоохоронну сферу взагалі та в охорону земель зокрема; - повільний розвиток екологічної свідомості населення; - низький рівень екологізації податкової системи.

Екологобезпечне землекористування потрібне, як для оздоровлення якісного стану земель та навколишнього природного середовища, так і для

населення. Ученими Інституту продовольчих ресурсів НААН України встановлено, що здоров'я людини, по-перше, на 10-20% визначається екологічною ситуацією [2], а екологічна ситуація в Україні є доволі складною: - 15% – «умовно екологічно чиста» територія, - 15% – помірно забруднена територія; - 70% – забруднена територія [3]. І по-друге, здоров'я людини на 50-70% залежать від способу життя, найважливішим складником якого є харчування [4]. У країні час від часу виявляють небезпечні для здоров'я речовини у продуктах харчування. Така ситуація може призвести до того, що споживання неекологічних продуктів харчування знизить якість життя в цілому. А це, передусім, зниження рівня здоров'я населення, що призводить до втрат людського капіталу. Розрахунковий збиток від забруднення продуктів харчування в Україні становить понад 6 млрд дол. на рік [4].

Основною метою екологобезпечного землекористування генерування ідей, створення засобів, прийняття рішень, що сприятимуть відтворенню природи. У сфері землекористування це: - зміни систем землеробства; - зміна структури посівів; - встановлення жорстких нормативів щодо забруднення земель (грунтів); - вилучення з обігу земель, непридатних для сільськогосподарського використання тощо [5].

Таблиця 1.4

Екологобезпечне землекористування за типами ґрунтів

Тип земель	Використання земель
Землі продуктивного типу	Сільськогосподарське землекористування
Землі природного типу	Лісгосподарське землекористування
Землі техногенного типу	Землі населених пунктів, промисловості, транспорту, зв'язку.

Таким чином, найважливішими принципами екологобезпечного землекористування мають бути:

- формування та особлива охорона екологічної мережі як єдиної територіальної системи природних ландшафтів;
- екологічно безпечне господарське використання земельних ресурсів;
- мінімальна дія на землю;

- відмова від необґрунтованих проектів перетворення природних ландшафтів з метою «освоєння нових або поліпшення наявних угідь»;
- допустимо обмежене вилучення важливих сільськогосподарських та природоохоронних угідь;
- збереження й окультурення природних агроландшафтів, порушених людиною у попередній нерозумній діяльності;
- моніторинг, контроль за використанням й охороною земель, економічна оцінка екологічних збитків;
- оптимізаційний прогноз і програмування будь-яких видів господарської діяльності на землі і прогноз її наслідків;
- суворе виконання екологічних, соціальних і економічних нормативів перерозподілу земельних ресурсів за цільовим призначенням [8].

1.2 Правове забезпечення екологобезпечного землекористування

Згідно з Конституцією України територіальний устрій держави гарантується на засадах єдності, цілісності її території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів [16]. Земельні ресурси в межах держави є територіальною основою її суверенітету. Значним поштовхом для прискореного розвитку як загальнодержавного, так і регіонального управління земельними ресурсами прийняття Законів України «Про землеустрій» [21], «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [20], Земельний кодекс України [10] та низка інших законодавчих актів. Це суттєво вплинуло на структуру і зміст управління в галузі використання і охорони земельних ресурсів у ринкових умовах. Відповідно до Конституції України [16] єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України, а вищим органом у системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів. Якщо Верховна Рада визначає державну політику в галузі використання і охорони земель, то Кабінету Міністрів належить її реалізація. Крім цього, уряд виступає як суб'єкт розпорядження землями державної власності, що має також право на

викуп земельних ділянок в інших власників для суспільних потреб. Відповідно до ст. 140 Конституції України [16] обласні ради є органом місцевого самоврядування, що представляють інтереси відповідних територіальних громад на території області, до повноважень яких належить вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст разом з обласними є районні ради. Органи місцевого самоврядування виконують управлінські функції у сфері земельних відносин відповідно до статей 8-12 Земельного кодексу України [10], Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року (з відповідними змінами) [22].

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Наступним по рангу є кодифікований документ Земельний кодекс України [10], якому присвячено цілий розділ VII «Управління в галузі використання і охорони земель». Так, ст. 12 Земельного кодексу України визначає повноваження сільських, селищних, міських рад та їх виконавчих органів у галузі земельних відносин. В ній зазначається, що взаємодія суб'єктів управління місцевих органів влади та суспільства є основою успіху щодо реалізації законодавчої та нормативно-правової бази у сфері управління земельними ресурсами.

Закон України «Про землеустрій» [21] визначає правові та організаційні основи діяльності у сфері землеустрою. Він спрямований на регулювання відносин, які виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами із забезпечення сталого розвитку землекористування.

Сучасним законодавчим актом є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [22], який визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Так, гл. 1 закону визначає повноваження сільських, селищних, міських рад, а ст. 26 – виключну компетенцію сільських, селищних, міських рад, де зазначено, що: 1. Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються такі питання:

1) прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах, а також земельному податку;

2) вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

3) затвердження ставок земельного податку відповідно до Податкового кодексу України;

Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [20] визначає правові, економічні та соціальні основи охорони земель з метою забезпечення їх раціонального використання, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, інших корисних властивостей землі, збереження екологічних функцій ґрунтового покриву та охорони довкілля. У статті п'ятій вказується, що органами, які здійснюють регулювання в галузі охорони земель, є Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, а також спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади в межах повноважень, установлених законом.

Закон України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» від 27.06.2015 редакція від 31.03.2023 [23] визначає організаційні та правові засади виділення власникам земельних часток (паїв) земельних ділянок у натурі (на місцевості) із земель, що належали колективним сільськогосподарським підприємствам,

сільськогосподарським кооперативам, сільськогосподарським акціонерним товариствам на праві колективної власності, а також порядок обміну цими земельними ділянками. При цьому сільські, селищні, міські ради приймають рішення щодо виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) у межах населених пунктів, а районні державні адміністрації – за їх межами.

Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [20] визначає правові, економічні та соціальні основи організації здійснення державного контролю за використанням та охороною земель. Він спрямований на забезпечення раціонального використання і відтворення природних ресурсів та охорону довкілля.

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [19] регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад.

Проте, незважаючи на значну кількість прийнятих законів і підзаконних актів в галузі реформування земельних відносин, органи місцевого самоврядування мають право проводити земельну реформу, зіткнулися з такими труднощами, як суперечливість низки законодавчих актів, що регулюють проведення земельної реформи; розподіл земель, надання та закріплення їх у власність і використання зажадає помітних обсягів робіт по землеустрою і технічному закріпленню меж та видачі державних актів на землю і значною мірою залежать від обсягів фінансування.

В той же час при формуванні громад почала виникати низка проблем, серед них найактуальнішими є такі:

- невизначеність меж території ОТГ. Відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» територія об'єднаної територіальної громади має бути нерозривною, а межі ОТГ визначаються по зовнішніх межах «юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися». Виконати цю вимогу можна, лише якщо будуть об'єднані

території як в межах, так і поза межами населених пунктів. ОТГ не розпоряджається землями за межами населених пунктів.

- недоотримання надходжень до місцевого бюджету від плати за землю. Право на частину земельних ділянок, що перебувають у користуванні громадян, досі не оформлено – і вони не є об'єктами оподаткування чи сплати орендної плати.
- неможливість спланувати діяльність через брак інформації про земельні ресурси. Сьогодні громада не володіє вичерпною інформацією про свої земельні ресурси та об'єкти, розташовані на її території. Розпорядниками цієї інформації є різні державні та приватні установи, організації та підприємства. Крім того, інформація про одні й ті самі об'єкти, отримана з різних джерел, може відрізнятися.

Враховуючи значну нормативно-правову та законодавчу базу, більшість актів носить декларативний характер та потребує значного оновлення. Враховуючи окреслену проблематику забезпечення екологобезпечного землекористування в умовах децентралізації, необхідно розробити і прийняти близько 200 нових нормативно-правових актів.

1.3 Механізми екологобезпечного землекористування в Україні.

В історичному плані здійснення земельної реформи в Україні спрямовано на трансформацію державної і колективної власності в приватну і формуванню на її базі більш ефективної соціально-економічної системи відносин з високим мотиваційним механізмом до роботи з стійкою системою відповідальності за її результати). Результатом реформи стало загострення питання інституціоналізації ефективного власника та розпорядника землі як одного з головних національних активів країни) [6]

Зміна парадигми подальшого вдосконалення земельних відносин повинна забезпечувати верховенство суспільних інтересів над індивідуальними)Суспільству необхідно залишитись головним консолідованим власником територіально-земельного ресурсу). Процеси землеволодіння та

землекористування визначають характер господарських процесів на землі, що в свою чергу зумовлюють систему земельних відносин) Земельні відносини виділяються в особливу соціально-економічну категорію не тільки через специфіку землі як унікального об'єкта загальних багатоцільових інтересів, а й завдяки двоїстому статусу землі, що виступає у відтворювальному процесі одночасно і як природне тіло і як товар і як соціально-економічна категорія включена в систему товарно-грошових відносин)/

Механізми розвитку земельних відносин, зокрема землекористування поєднують інструменти і методи адміністративно-правового фінансово-економічного організаційного та соціально-психологічного механізмів у єдиному середовищі економічного екологічного та соціального аспектів сталого розвитку суспільства 1.1 та 1.2.

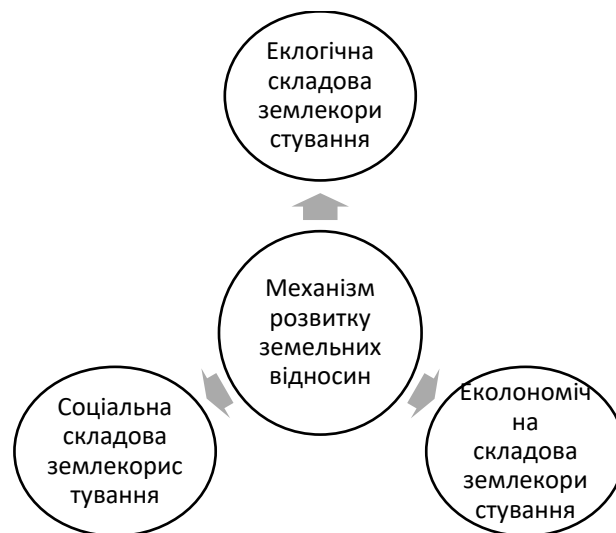

Рис. 1.1 Концептуальна модель механізмів розвитку земельних відносин

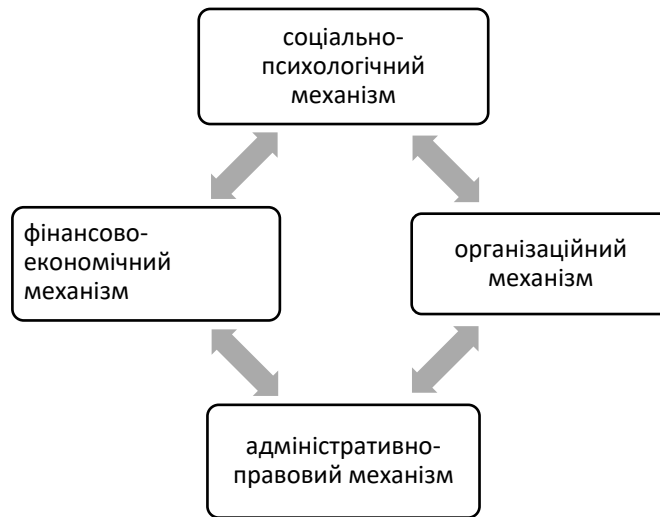
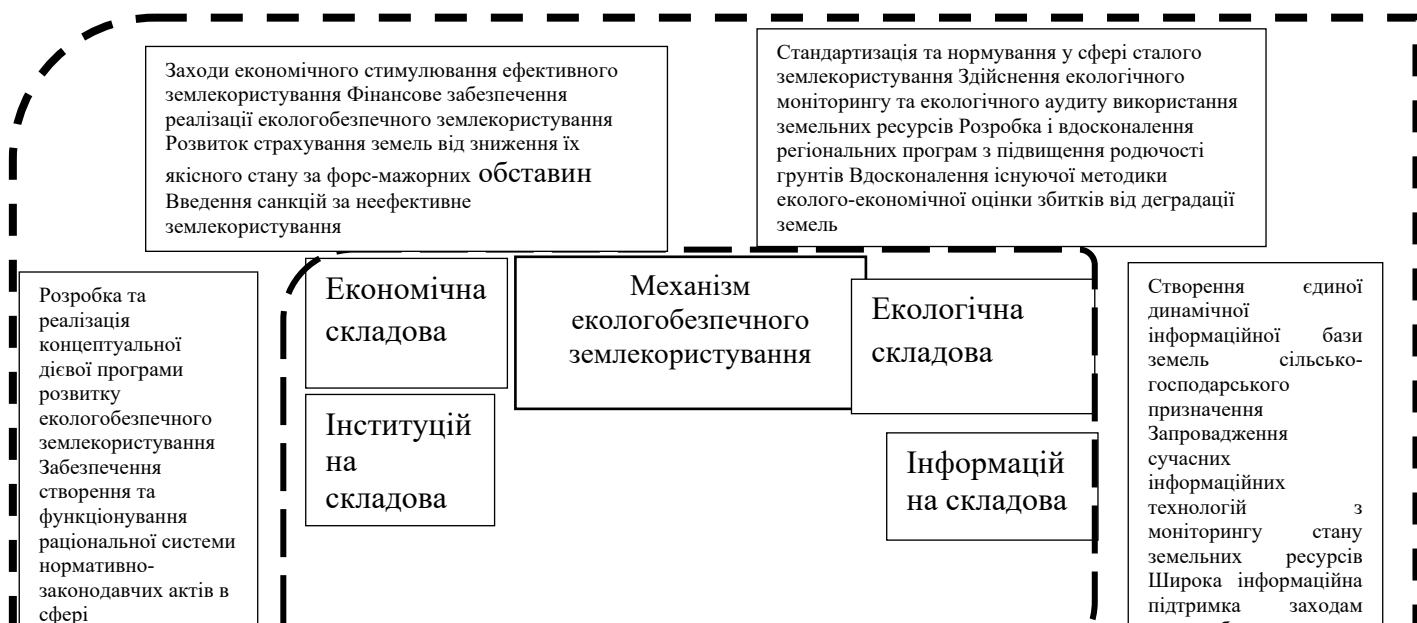

Рис. 1.2 Взаємозв'язок інструментів та методів землекористування

Доцільно підкреслити, що організаційні механізми можуть стати ефективними тільки у взаємодії та у взаємозв'язках із економічними механізмами в контексті реалізації загальнодержавної політики раціонального використання земельних ресурсів [11]. Механізм екологобезпечного землекористування є органічною складовою економічного механізму землекористування. Для розроблення механізму екологобезпечного землекористування, який би максимально точно врахував всі аспекти досліджуваної проблематики, систематизовано існуючі теоретичні та практичні напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених. Запропоновано визначати екологобезпечне землекористування як складну систему, реалізація мети і завдань якої відбувається через певний дієвий механізм, а механізм екологобезпечного землекористування розглядати через взаємопов'язані структурні елементи, як екологічна, економічна, інституційна, інформаційна, соціальна та політична складові (рис.1.3).

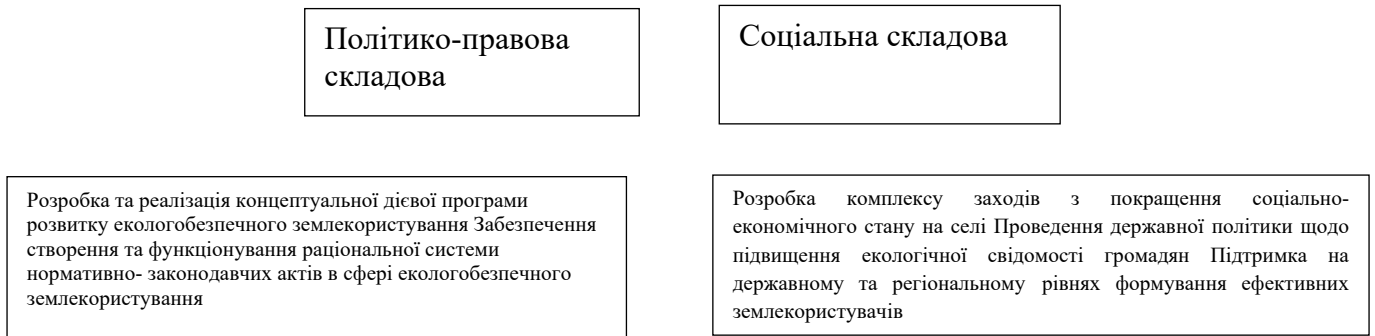

Рис. 1.3 Механізм екологічно безпечного землекористування [6]

Такий механізм, , сприятиме комплексному вирішенню багатьох питань, які є важливими у сфері землекористування в Україні, і дасть змогу більшою мірою поєднати інтереси людини та природи (зокрема земельних ресурсів) для досягнення взаємовигідного рішення. Пропонований механізм має шість складових, які, в свою чергу, реалізуються через певні важелі впливу.

Вважаємо, що функціонування вищенаведеного механізму екологічно безпечного землекористування, дозволить перейти на новий, якісний рівень ефективного землекористування з максимальним врахуванням інтересів розвитку територіальних громад.

Для подолання еколого-економічної кризи в землекористуванні, раціонального та ефективного використання земель, а також виконання завдань з їхньої охорони та відтворення родючості й екологічних функцій ґрунтового покриву основними стратегічними напрямками діяльності повинні стати: — раціональне використання земель (зокрема під господарськими системами і поселеннями) шляхом упорядкування структури їхнього розподілу за категоріями, угіддями і власниками.

Оптимізація територіальної структури землекористування повинна базуватися на врахуванні земельно-ресурсної бази, динаміки розселення, регіональних особливостей розвитку продуктивних сил.;

- зменшення розораності ґрунтового покриву;
- поетапне встановлення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь у зональних системах землекористування;

→ формування систем ґрунтозахисного адаптивно-ландшафтного землеробства;

→ екологічна стабілізація ландшафтів через здійснення заходів щодо ґрунтозахисної контурно-меліоративної організації території, встановлення збалансованого співвідношення природних та антропогенно змінених земель, заліснення та рекреаційне освоєння територій;

→ удосконалення та застосування економічних важелів впливу на суб'єкти землегосподарювання стосовно забезпечення сталості й оптимальної структури агроландшафтів [12].

Одночасно слід передбачити запровадження системи економічних і юридичних санкцій за погіршення якості, порушення або знищення ґрунтового покриву. Штрафні санкції повинні стягуватися із доходу товаровиробників, а їхні розміри визначатися на рівні розміру встановленої еколого-економічної шкоди та нормативних витрат на ґрунтовідновлювальні заходи. У разі повної втрати земельною ділянкою споживчої якості до юридичних чи фізичних осіб, винних у заподіянні шкоди, необхідно застосовувати заходи адміністративної та економічної відповідальності.

РОЗДІЛ 2. ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У ВЕРХНЬОДНІПРОВСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

2.1 Загальна характеристика Верхньодніпровської територіальної громади

Верхньодніпровська територіальна громада утворена в результаті об'єднання Верхньодніпровської міської ради та Першотравенської сільської ради. Перші вибори в громаді відбулися у жовтні 2017 року. Площа громади порівняно з іншими громадами Дніпропетровської області є невеликою – близько 101.53 км², кількість населення – 17547 осіб, таблиця 2.1

Таблиця 2.1

. Порівняння громади, району, області.

Регіони	Площа, км ²	Площа у % до загальної площі/району/обл асті	Населення	Населення у % до загального населення/району/област і	Густота населення
Громада	101.77	7,9% до площі району	17547	33% до населення району	172.5
Район	1286	4% до площі області	52602	1,6% до населення області	40,9
Область	31923	-	3212577	8,45% до населення України	101

До складу Верхньодніпровської об'єднаної територіальної громади увійшли як складові адміністративні одиниці: Верхньодніпровська міська рада:

- місто Верхньодніпровськ
- Першотравенська сільська рада:
- село Перше Травня,
- село Новогригорівка,
- село Підлужжя,
- село Самоткань,
- село Тарасівка Дніпропетровської області [21].

Місто Верхньодніпровськ межує з Пушкарівською сільською радою і Новомиколаївською селищною радою. Пушкарівська сільська рада за перспективним планом входить до Верхньодніпровської територіальної громади. Громада також зацікавлена в співпраці із Новомиколаївською та Дніпровською селищними радами.

Через місто проходять автомобільні дороги Н08 і Т 0437. В громаді створено 1 старостинський округ на основі Першотравенської сільської ради, рисунок 2.1.

Рис. 2.1 Верхньодніпровська територіальна громада

Землі громади розташовані на березі Кам'янського водосховища при впадінні р. Самоткань у Дніпро, за 72 км на північний захід від обласного центру - міста Дніпра. Одноименна залізнична станція знаходиться на відстані

13 км від Верхньодніпровська. За даними останнього перепису населення України (2001) кількість мешканців становила 16 976 осіб. Назва міста відповідає розташуванню селища вгору по Дніпру - вище від основних міст цього району. Ще одне пояснення назви: до побудови Дніпрогесу на нижньому Дніпрі були пороги, які розділяли Дніпро на дві частини. Верхньодніпровськ був вище порогів - звідси і його назва. Землі Придніпров'я освоювалися людьми з найдавніших часів. А з XVII століття ці землі починає активно заселяти козацтво. На березі річки Самоткань виникає козацький зимівник, що пізніше ввійшов до складу Кодацької паланки війська Запорозького [21].

Наступні факти заселення цих земель відносяться до середини XVIII століття. Це «Архів Коша Нової Запорізької Січі», де говориться про п'ять зимівників по річці Самоткані, в тому числі Платнірівського курінного Макара Нагая. В другій половині XVIII століття на Запорізьких землях було близько чотирьох тисяч зимівників, які являли з себе вже складні господарські одиниці з великими стадами різної худоби, з зерновим господарством, і найманими робітниками. Декілька таких зимівників і стали основою для розвитку міста Верхньодніпровська, тоді – Григорівка. У 1640—1655 роках на цій території був укріплений маєток польського дозорця, згодом наприкінці 17 століття виник козацький зимівник. Після ліквідації Запорізької Січі ці землі по річці Самоткані стали власністю князя Григорія Потьомкіна. У 1779 році він на місці колишнього зимівника заснував слободу Григорівку, саме цей рік узято за офіційну дату заснування міста. За даними перепису 1782 року у Григорівці проживало 415 жителів. У 1785 році слободу передано до казенного відомства, названо Новогригорівкою та призначено для поселення відставних сімейних та осілих солдатів. 5 червня 1806 слободу віднесено до розряду повітових міст Катеринославської губернії і названо Верхньодніпровськом, який у 1839 році отримав Генеральний план. До 19 століття основним заняттям мешканців було землеробство і скотарство. Згодом стали ремесла і торгівля. З'явилися підприємства з обробки шкіри, салотопні підприємства, лісопильний завод. У 1858 році населення міста становило 2568 жителів, з них 1160 — державні

селяни, 1219 — міщани, 38 — дворяни, 35 — духовенство, 55— різночинці. З підприємств у 1860 році працювали цегельний завод, тютюнова фабрика, водяний млин, лісопильня. Місто мало 4 вулиці. Центральна вулиця, де були повітові установи, ринок і крамниці мала назву Катеринославська. Будівлі в основному будувались із дерева, з 422 будинків — лише один кам'яний. Після реформи 1861 року в Росії розвиток міста поживався. На 1899 рік у Верхньодніпровську було 29 підприємств (серед яких спиртоочисний завод, 2 парові млини, парова лісопильня), а також 442 ремісничих заклади. Щорічно проводились 4 ярмарки. Кількість населення за даними перепису 1897 року — 6700 жителів.

У січні 1899 року — почав працювати Верхньодніпровський металургійний завод, на якому була невелика доменна піч і чавуноливарний цех. Проте вже у жовтні 1899 року через економічну кризу роботу доменної печі було зупинено. Вже до 1 січня 1858 року в місті проживало 2568 чоловік. Після селянської реформи промисловий розвиток поживався. А на початку ХХ століття чисельність мешканців досягла майже 13 тисяч осіб. Зберігаючи позиції в машинобудуванні та переробці сільгосппродукції, Верхньодніпровськ розвивався саме в такому напрямі [21].

Села, які входили до складу Першотравенської сільської ради - Перше Травня, Новогригорівка, Підлужжя, Самоткань, Тарасівка або були засновані козацькими старшинами, або були передані військовим чиновникам Російської імперії. У подальшому індустріалізація перетворила ці території на частину загального металургійно-машинобудівного комплексу Дніпропетровщини, що до певної міри характеризує ці землі і зараз. Вже на початку ХХ століття місто мало більше 13 тис осіб. У 1950-1970 рр. місто продовжує зростати як промисловий і культурний центр району. Місто активно будувалося, зростала кількість промислових підприємств. На сьогодні у Верхньодніпровську працюють такі потужні підприємства: -ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» (виробляє вагони, обладнання для ремонту та виробництва вагонів, для паперової і металургійної промисловості); -ПрАТ

«Верхньодніпровський ливарно-механічний завод» (вироби з латуні, алюмінію, запірну та сантехнічну арматуру); -ПАТ «Верхньодніпровський авторемонтний завод» (виробляє автомобільні причепа та напівпричепа, техніку для оборонного сектору); -ТОВ «Верхньодніпровський завод потужного радіобудування (виготовляє сучасне холодильне енергоефективне обладнання для супермаркетів) тощо.

2.2 Організаційний розвиток та екологобезпечне землекористування у Верхньодніпровській громаді

Орієнтування на посилення автономії територіальних громад спрямоване на забезпечення сталого розвитку та результативність місцевого самоврядування, та дедалі гостріше постає проблема забезпечення фінансової незалежності місцевих органів влади. З одного боку, для свого розвитку та іноді навіть для виконання своїх прямих зобов'язань перед населенням, вони потребують підтримки державного бюджету, і водночас залежність від державних асигнувань негативно впливає на рівень автономії та самодостатності територіальної громади.

Оскільки рівень соціально-економічного забезпечення населення територіальної громади безпосередньо залежить від можливостей місцевого самоврядування (а саме від обсягів людських, фінансових та інших видів ресурсів для задоволення потреб населення громади у сферах освіти, культури, Охорони здоров'я, безпеки та захисту громадян), то зростання рівня автономії інститутів місцевого самоврядування є запорукою демократичного розвитку території. Усе це є ключовою умовою для децентралізації бюджетних коштів та спрощення міжбюджетних відносин [29].

Сталий розвиток територіальної громади можливий лише за умови ефективного застосування в управлінні територіями інструментів стратегічного планування та забезпечення належної взаємодії трьох економічних суб'єктів – населення громади, органів місцевого самоврядування та підприємництва [32].

Отже, основа для розвитку територіальної громади – це забезпечення умов, за яких місцевих джерел фінансових, людських та інших видів ресурсів, а також рівня розвитку інфраструктури буде достатньо для результативного вирішення внутрішніх проблем та забезпечення відповідних потреб населення. Згідно з Європейською хартією місцевого самоврядування, ратифікованою Україною, місцеві органи влади володіють правом і здатністю регулювати й керувати значною часткою суспільних справ, які належать до компетенції місцевих органів влади, в інтересах місцевого населення [34]. Протягом усього процесу розвитку територіальної громади необхідно здійснювати заходи стратегічного планування та контролю результативності досягнення запланованих показників одночасно з аналізом здійснених заходів.

Для забезпечення безперервності управління сталого розвитку територіальної громади доцільним є формування функціонально-організаційної моделі управління громадою, яка б включала в себе етапність управління, основні функції управління та розвитку громади, а також враховувала ресурсний підхід.

Тому, урахування всіх вищезазначених вимог дасть змогу сформувати модель функціонування територіальної громади з можливістю подальшого її коригування залежно від впливу різних зовнішніх та внутрішніх факторів, особливостей кожної території. Під час формування функціонально-організаційної моделі управління сталим розвитком територіальної громади важливо врахувати ключову роль інноваційної діяльності та її вплив на ефективність і результативність функціонування громади, а також продемонструвати переміщення та трансформацію матеріальних ресурсів під час реалізації органами місцевого управління запланованих заходів.

Головним у цьому аспекті стає удосконалення практичної моделі функціонально-організаційного управління розвитком територіальної громади, що дає змогу забезпечити стратегічне планування управління економічними процесами для забезпечення сталого розвитку території.

Функціонально-організаційну модель розвитку територіальної громади, варто розглядати з погляду ресурсного підходу, який включає в себе дві основні складові:

- ефективність (максимізація результату при мінімізації використання ресурсів на його досягнення)
- результативність (відповідність досягненого результату та планових стратегічних показників).

Розвиток територіальною громадою в такому аспекті подібне до керування окремим суб'єктом господарювання з власною розгалуженою структурою (наприклад, корпорацією). Проте основна відмінність полягає у відсутності для територіальних громад розвинених ринкових фінансових механізмів, таких як вітчизняний фондовий ринок. Звісно, частково це повторює початковий етап розвитку муніципального розвитку в країнах Європи, коли розвиток території відбувався паралельно з розвитком і становленням ринкових фінансових інструментів [33]. Тому особливість організації територіальними громадами, та їх економічний розвиток має відбуватися незалежно від масштабів та темпів розвитку фондового ринку. Що ще раз підкреслює необхідність звертати особливу увагу саме на фінансове забезпечення функціонування та розвитку територіальних громад, оскільки інструменти залучення коштів поза державним бюджетом суттєво обмежені актуальним станом економіки в країні та новими викликами сьогодення у веденні господарської діяльності.

Тому, пропонуємо розглянути функціонально-організаційну модель розвитку територіальних громад з використанням ресурсного підходу (рис.2.2). Ресурсний підхід до побудови функціонально-організаційної моделі розвитку територіальної громади передбачає розподіл усіх наявних для керування ресурсів на три основні види капіталу:

- людський (трудові та інтелектуальні ресурси),
- фінансовий (власні чи залучені на місцевому рівні кошти, а також асигнування з державного бюджету)

➤ фізичний (куди входять природні багатства регіону –земельні, водні ресурси, корисні копалини тощо, а також інші потенційні виходи, зумовлені географічним розташуванням регіону, погодними умовами тощо).

Для провадження будь-якої діяльності –соціальної, економічної чи навіть екологічної –органи управління територіальною громадою використовують усі зазначені види капіталу.

Отже, спрямування капіталу на інноваційний розвиток регіону є невід’ємною складовою розвитку територіальної громади. Використання наявних ресурсів для розвитку територій дає змогу забезпечити економічне вирівнювання диспропорцій як у межах окремих громад, так і посилювати між територіальні зв’язки всередині регіону. Просторова організація території включає в себе планування розміщення продуктивних сил та споживання ресурсів з урахуванням віддаленості територіальних громад від регіонального (обласного) центру, розвиненості транспортної інфраструктури між найбільшими населеними пунктами території, їх сполучення з центром регіону (а також якість дорожнього покриття, розташування та потужність об’єктів промисловості та інфраструктури, демографічний склад населення тощо).

Рис 2.2 Схема функціонально-організаційної моделі сталим розвитком територіальної громади [29]

Розвиток громади складалася з низки стратегічних напрямів, які мають відповідати та базуються на проведеному аналізі її розвитку та перевагах, ресурсах і визначальних можливостях громадах.

Варто зазначити, що громада вже зараз має успішний досвід залучення інвестицій і має амбіції до інтенсивного розвитку. Виклики, які створюють жорсткі умови конкуренції громади із сусідніми, стимулюють бізнес і владу до об'єднання зусиль для розвитку території нової якості.

Вектором розвитку є успішна громада, побудована на співпраці та єдності міських та сільських територій. Тут є місце для інноваційних ідей, інноваційних технологій, інноваційних комунікацій, що створюють умови для розвитку сучасного екологічного виробництва. Громада, яка розвиває сучасні

агротехнології на основі збереження родючості земель та партнерських взаємовідносин між виробниками сировини і переробними підприємствами. Соціально орієнтована, із високими, не нижче державних, стандартами надання адміністративних та комунальних послуг як єдиний життєвий простір - екологічно безпечний, зручний та зрозумілий для мешканців та гостей.

2.3 Екологобезпечне використання земель сільськогосподарського призначення

Екологобезпечне використання земель сільськогосподарського призначення має надзвичайно важливе значення як для розвитку України в цілому так і для кожної територіальної громади окремо.. Тому, важливим кроком на шляху до формування екологобезпечного використання земель сільськогосподарського призначення є дотримання норм сівозмін та раціоналізація структури посівів з урахуванням господарських, ґрунтових та геоморфологічних умов конкретних регіонів. Впровадження оптимального набору культур і вибір найкращих попередників забезпечить високу урожайність сільськогосподарських культур, а також обмежить нагромадження в землі шкідливих організмів, в результаті чого може покращитися екологічний стан земельних ресурсів [2].

Відсутність контролю з боку держави за виробничою діяльністю на орних землях призвела до того, що землекористувачі не раціонально використовують земельні ресурси, орієнтуючись лише на власні інтереси. Для того, щоб їх стан не став критичним, основними принципами здійснення державного контролю за використанням та охороною земель повинні бути:

1) забезпечення раціонального використання та охорони земель як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави;

2) пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні земельних ресурсів над економічними інтересами (повне відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок порушення земельного законодавства України);

3) поєднання заходів економічного стимулювання і відповідальності у сфері використання та охорони земель [2].

Вагомою причиною нерационального використання земель сільськогосподарського призначення є відсутність зацікавленості агровиробників у складанні проектів землеустрою, оскільки наявність такого документа зобов'язує землекористувачів дотримуватися науково обґрунтованих сівозмін, технологічних вимог, приписів щодо збереження (відтворення) родючості ґрунтів та здійснення протиерозійних заходів. Націленість товаровиробників спрямована на отримання доходу за будь-яку ціну, зокрема шляхом порушення оптимальних норм сівозмін, відмови від використання добрив і проведення протиерозійних заходів. З метою зацікавленості власників землі та землекористувачів у їх екологічній діяльності (збереженні та підвищенні родючості сільськогосподарських угідь, ефективності цільового та екологічнобезпечного використання земельних ресурсів, збереження бонітетної оцінки, використання відповідної структури сівозміни і т. д.), доцільним є економічне стимулювання екологічнобезпечного використання земельних ресурсів. Так як землекористувачі не спроможні та не зацікавлені за рахунок власних коштів самостійно здійснювати інвестування для проведення землеохоронних заходів, доцільним є втручання та допомога держави. Такою допомогою може бути впровадження різних методів стимулювання, які спрямовані на підвищення зацікавленості власників землі і землекористувачів у екологічнобезпечному та раціональному використанні земельних ділянок [2, 3] (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Система економічного стимулювання землекористувачів для здійснення землеохоронних заходів

ЗАПОБІГАННЯ ВИСНАЖЕННЮ ЗЕМЕЛІ	Захід	Метод стимулювання	ПІЛЬГОВЕ ОПОДАТКІВАННЯ
	Землевпорядні заходи (оптимізація структури угідь, сівозміни)	Компенсація затрат проведених робіт, надання кредитних пільг, дотації	
	Підвищення родючості земель	Періодичні виплати за приріст родючості ґрунтів, надання кредитних пільг	

Консервація сильно деградованих, сильно ерозійних і малопродуктивних орних земель шляхом залуження	Щорічне відшкодування частини неодержаного доходу; компенсація вартості насіння трав та витрат на їх посів
Консервація сильно деградованих і малопродуктивних орних земель та інших сільськогосподарських земель способом заліснення	Щорічне відшкодування неодержаного доходу з площ угідь, зайнятих лісовими насадженнями; компенсація витрат на створення та догляд за насадженнями до змикання крон
Створення полезахисних лісосмуг	Надання субсидії на придбання ґрунтозахисної техніки; погектарні виплати за проведення протиерозійних агротехнічних заходів на с.-г. угіддях
Протиерозійний обробіток ґрунту	Компенсація витрат на проведення робіт; на придбання насіння та проведення культуртехнічних робіт

Стимулювання до екологобезпечного використання земель сільськогосподарського призначення надасть можливість значно покращити їх екологічний стан, а також сприятиме раціональному та ефективному використанню [2]. Врахування економічних чинників в ринкових умовах є надзвичайно важливим стимулом застосування заходів щодо підвищення якісних параметрів земельних ресурсів у сільськогосподарському виробництві. Адже, якщо витрати агровиробників, які будуть понесені під час відтворення родючості земель, не відшкодуватимуться, то ніщо не змусить виробників сільськогосподарської продукції застосовувати землеохоронні заходи щодо відновлення земель сільськогосподарського призначення. Фінансування даних заходів можливе за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища у складі бюджетів усіх рівнів та грантів міжнародних екологічних організацій. Пропонується, щоб основними джерелами наповнення державного і місцевих бюджетів, кошти яких використовуватимуться для здійснення стимулювання з проведення землеохоронних заходів, були: – штрафи, виписані Державною інспекцією сільського господарства внаслідок перевірок, якими виявлено недотримання вимог земельного законодавства з використання земельних ресурсів (втрата родючості ґрунту, забруднення земель, не цільове

використання земельної ділянки і т. д.); – податок, який повинні сплачувати землекористувачі для здійснення землеохоронних заходів.

Незважаючи на це, за останні десятиріччя в Україні спостерігається негативні тенденції розвитку процесів, які суттєво впливають на аграрне землекористування. Найгострішими з екологічних проблем є розвиток деградаційних процесів на орних землях України, які носять суцільний, регіональний або локальний характер (рис. 2.3).

Рис. 2.4 Розповсюдження деградаційних процесів на орних землях України

Екологічний стан землекористування наближається до критичного. Рівень розораності земель в Україні досягає 54% (для порівняння, в Європі – 35%) [9]. Рівень антропогенного навантаження на земельні ресурси в середньому по країні складає 3,24 бали, що говорить про реальну небезпеку виникнення непоправних негативних екологічних процесів [11]. При цьому, вітчизняними дослідниками доведено, що зниження природного потенціалу земель сільськогосподарського призначення в Україні стає для сталого розвитку землекористування навіть більш серйозною загрозою, ніж екологічні проблеми [13]. Сучасне ведення аграрного бізнесу в Україні гальмує екологізацію

аграрного землекористування [18]. Екологізація аграрного бізнесу потребує структурних змін та впровадження новітніх еколого-безпечних технологій, які зменшать навантаження на земельні ресурси. Впровадження в практику механізмів, які будуть сприяти екологізації аграрного виробництва дасть можливість розвитку ринку екологічних товарів та поліпшенню екологічної ситуації в Україні [26]. Слід зауважити, що Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки передбачено збільшення площ сільськогосподарських земель під органічне аграрне виробництво в період до 2030 року до 3 млн. га та збільшення обсягів органічної сільськогосподарської продукції мінімум на 5% [24]. Враховуючи, що розвиток сталого аграрного землекористування не може стати повноцінним без контролю з боку держави, то саме державний контроль за використанням сільськогосподарських земель та їх охороною, забезпечує виконання принципів сталого розвитку, шляхом впровадження заходів економічного стимулювання та відповідальності за порушення екологічного законодавства в сфері аграрного землекористування [1].

Таким чином, пріоритетними напрямками розвитку екологобезпечного використання земель сільськогосподарського призначення в Україні повинні стати:

- екологізація сільськогосподарського виробництва;
- підвищення відповідальності власників сільськогосподарських земель за погіршення їх стану;
- освоєння перспективних екологобезпечних технологій ведення сільськогосподарського виробництва;
- поширення заходів щодо відтворення родючості ґрунтів;
- обмеження використання деградованих та малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення;
- посилення державного контролю за дотриманням принципів раціонального землекористування та забезпечення охорони ґрунтів;

- розробка нормативно-правової бази, яка буде сприяти екологобезпечному землекористуванню землекористуванню;
- розробка критеріїв оцінки сталого розвитку землекористування, адаптованих до українських реалій;
- дотримання норм міжнародного законодавства щодо сталого розвитку територій;
- застосування міжнародного досвіду екологобезпечного землекористування.

Запровадження запропонованих напрямів дозволить перейти до моделі екологобезпечного використання земель сільськогосподарського призначення. А використання зарубіжного досвіду дасть змогу уникнути прорахунків та небажаних результатів. Варто зазначити, що при розробці заходів, які стосуються розвитку екологобезпечного використання сільськогосподарських земель, необхідно враховувати комплексний підхід до раціонального використання земель та охорони ґрунтів, а також впроваджувати світовий досвід з урахуванням українських реалій та дотримуватись міжнародного права щодо раціонального (збалансованого) землекористування, що буде сприяти розвитку екологобезпечному використанню земель сільськогосподарського призначення в Україні.

Також слід врахувати, що екологічні проблеми сучасного землекористування мають загальнодержавний характер і повинні вирішуватись на регіональному та локальному рівнях. При сучасному землеустрої належну увагу необхідно звернути на екологічні вимоги, орієнтуючись на екологічно збалансованому підході до використання земель, що дозволить забезпечити відновлення родючості ґрунтів і підвищити продуктивність сільськогосподарських угідь.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ВЕРХНЬОДНІПРОВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1 Світовий досвід екологобезпечного землекористування.

В умовах сьогодення розробка сучасної моделі екологобезпечного землекористування має базуватись на пріоритетах, що притаманний сучасному вектору до європейської інтеграції нашої країни. Пріоритетність ведення

екологобезпечного землекористування наголошують зарубіжні дослідники [35], які стверджують, що воно стимулює сталий розвиток сільськогосподарської галузі та національної економіки в цілому. Сьогодні в країнах Європи відбувається поетапне встановлення екологізбалансованого та екологобезпечного співвідношення землекористування з метою забезпечення оптимальної структури агроландшафтів [36].

Важливим фактом, є, те, що в європейських країнах рівень розораності території не перевищує 34 %, тоді як в Україні він сягає понад 54 % [33]. В країнах ЄС діє Програма підтримки екологобезпечного розвитку землекористування в сільському господарстві, яка передбачає захист і охорону земель, а також компенсацію витрат на агроекологічні заходи. Крім того, в європейських країнах організований дієвий моніторинг ґрунтів, який передбачає завчасне визначення і попередження зниження родючості ґрунтів, мають місце надання безкоштовних консультацій, що проводяться аграрними палатами, стосовно стимулювання якості ґрунту, запобігання втрат гумусу та впровадження нових агробіотехнологій [7].

Практика іноземних країн-партнерів показує, що при взятті земельних ділянок у товарно-грошовий обіг, необхідна законодавча і економічна підтримка цього процесу, моніторингу землеустрою, що вимагає чималого контролю зі сторони держави.

Для прикладу розглянемо досвід зарубіжних країн щодо екологобезпечного землекористування.

Німеччина — федеративна держава. Кожна федеративна земля розробляє свій комплекс (план) заходів з розвитку землекористування підконтрольних територій. Примітно, що кожен план обговорюється на публічних слуханнях. Міжгосподарське землевпорядкування в основному представлено консолідацією земель і упорядкуванням землекористувань [37].

У Фінляндії рівні влади поділяються на центральний, регіональний та місцевий. В цій країні досить сприятлива екологічна ситуація, що позитивно позначається не тільки на якості землі, але і на якості продукції. Політика

держави спрямована на скорочення рівня виробництва сільгосппродукції до рівня самозабезпечення. Землевпорядкування входить до функцій державної і місцевої муніципальної влади, яке орієнтоване на природоохоронні заходи сільських територій [17].

У США є два основних рівня влади — федеральний і рівень штатів. Крім того, відсутнє єдине законодавство у галузі планування і розвитку землекористування. Кожен штат сам розробляє відповідні документи, відповідно до своєї програми розвитку і організації території. Основою планування територій служить її зонування. Сформована система законодавства, яка обмежує переорієнтування сільськогосподарських земель в інші категорії. При плануванні використання сільськогосподарських земель велику роль відіграє їх економічна оцінка [37]. У США оцінкою сільськогосподарських угідь займається СОПР (служба охорони природних ресурсів — технічна організація Департаменту сільського господарства). Така служба використовує три системи оцінки якості сільськогосподарських земель — класифікацію найбільш значущих для сільського господарства земель, бонітувально-класифікаційну систему і оцінку ґрунтів та їх потенціалу. Для найбільш цінних ресурсів розроблено узагальнену класифікацію, де в основі виділено кращі і унікальні сільськогосподарські землі, і додаткові — значущі сільськогосподарські землі в масштабах штату і сільськогосподарські землі місцевого значення. Відповідно, на кращих землях спостерігаються кращі агроекологічні умови, є можливим вирощування широкого спектру культур, унікальні ґрунти придатні для вирощування специфічних культур. [17].

Канада — конституційна монархія. Планування і організація землекористування тут мають загальні особливості з англійським порядком і мають ієрархію — федеральний, провінційний (одиниця адміністративно-територіального поділу в Канаді — провінція) і місцевий. У Канаді в державній власності знаходиться більш 90% земель. Велика частина земель сільськогосподарського призначення (близько 98%) знаходиться у приватній власності. Законотворчістю (основною її частиною) займається влада провінцій.

Виділяють оцінку і класифікацію земель за можливостями використання у сільському господарстві, у лісовому господарстві, для рекреації, відтворення диких копитних тварин і водоплавних птахів [17].

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України, який ускладнюється багатьма об'єктивними та суб'єктивними чинниками. В першу чергу, це раціональне використання та охорона земельних ресурсів неможливі яке не можливе без визначення ефективного землевласника, що в свою чергу забезпечується розвитком відносин власності в землекористуванні. Що вимагає від управлінців, науковців та суб'єктів землекористування переосмислення цілей, завдань та вжиття заходів щодо гармонізації економічного, екологічного та соціального напрямів збалансованого використання земельно-ресурсного потенціалу України.

Одним з основних напрямів формування та розбудови системи збалансованого землекористування є удосконалення механізмів розвитку земельних відносин, що полягає у визначенні адміністративно-правового, організаційного, фінансово-економічного та соціально-психологічного механізмів з конкретним набором інструментів для підвищення екологічного, економічного та соціального ефекту в землекористуванні. Механізми розвитку земельних відносин являють собою інтегровану сукупність, систему, вони тісно взаємопов'язані, проте зберігають своє індивідуальне значення і мають кінцеву екологічну і соціальну мету.

Як підсумок, можемо зазначити, що з економічної точки зору, то має підвищитись інвестиційна привабливість вітчизняного сільськогосподарського землекористування, а завдяки більш раціональному використанню земель зросте і ефективність виробництва. В екологічній сфері необхідно створювати гарантії техногенно-екологічної безпеки життєдіяльності людини, збереження та збагачення довкілля. В соціальному напрямку, то землекористувачам повинно гарантуватись державна підтримка. Щодо країн Європи, то там активно фінансуються землевпорядкування, функції землеустрою, як такі, що не втрачаються а лише вдосконалюються. Спостерігається зростання банків,

готових працювати з аграрним сектором економіки, надаючи кредити на дуже вигідних умовах. Державне субсидування для земельних ділянок в Україні знаходиться на дуже низькому рівні, порівнюючи з країнами Європейського Союзу і Америки. На боці наших зарубіжних колег відзначається високе технічне оснащення землекористування. Розглянутий зарубіжний досвід щодо екологічнобезпечного землекористування дозволяють вирішити актуальні проблеми в Україні.

3.2 Інновації в системі екологічнобезпечного землекористування

Сучасний стан землекористування в Україні не відповідає вимогам раціонального використання природних ресурсів.

За останні роки, починаючи з 2019 році, в Україні зафіксовано найбільшу кількість негативних проявів та кліматичних наслідків – аномально тепла зима, а отже, і критично низький рівень водності в річках. За даними Світового банку, при відсутності кардинальних економічних змін, зокрема у способах виробництва та рівні споживання, до 2100 року середньорічна температура в Україні може підвищитися на 3,2-4,5 °C [24]. Ґрунти мають значний вплив на локальні, регіональні, глобальні кліматичні зміни та стан навколишнього природного середовищу. Землекористування та ґрунтовий покрив змінюють потоки сонячного та теплового інфрачервоного випромінювання, чутливого та прихованого тепла [38]. Напрями вирішення проблем екологічнобезпечного землекористування повинно гарантуватись на трансформації комплексного підходу щодо формування інноваційної політики раціонального землекористування. Варто зазначити, що особливо увагу слід приділити інституціональному інноваційному забезпеченню сфери екологічнобезпечного землекористування в Україні [37].

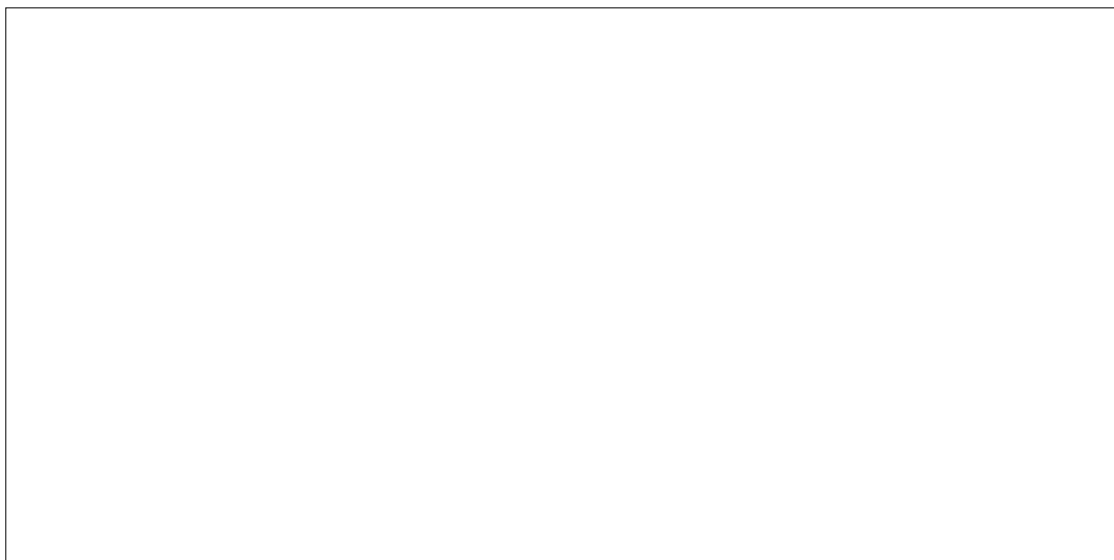
Інституціональне забезпечення екологічної безпеки земель наведено в деяких положеннях таких нормативно-правових актів як Конституція України, Земельний Кодекс України, Закон «Про охорону навколишнього природного

середовища», «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Однак, в законодавчому забезпеченні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який регламентує заходи процесу створення екологічно безпечного землекористування, їх екологічної безпеки та реалізації правового статусу суб'єктів господарювання та їх правовідносини [26].

Відсутні законодавчо закріплені механізми стимулювання щодо планування екологічно безпечного землекористування.

Недостатньо розвинута система державного земельного кадастру, в тому числі не відбувається зонування та фіксування у базі екологічно безпечних територій, з окресленням їх меж та якісного стану для збереження і раціонального розпорядження ними. Відсутній єдиний стратегічний документ щодо імперативів розвитку земельних відносин та гео-просторових даних. При цьому пріоритетне значення набувають суспільні інтереси у досягненні високої економічної ефективності землекористування з умови сталості екологічного стану природних ресурсів.

Отже, сучасна трансформація землекористування в будь-яких сферах суспільного розвитку повинна набути екологічний вектор. Типологія земель екологоорієнтованої спрямованості використання та особливості екологічно безпечного землекористування представлена на рисунку 3.1 [26].

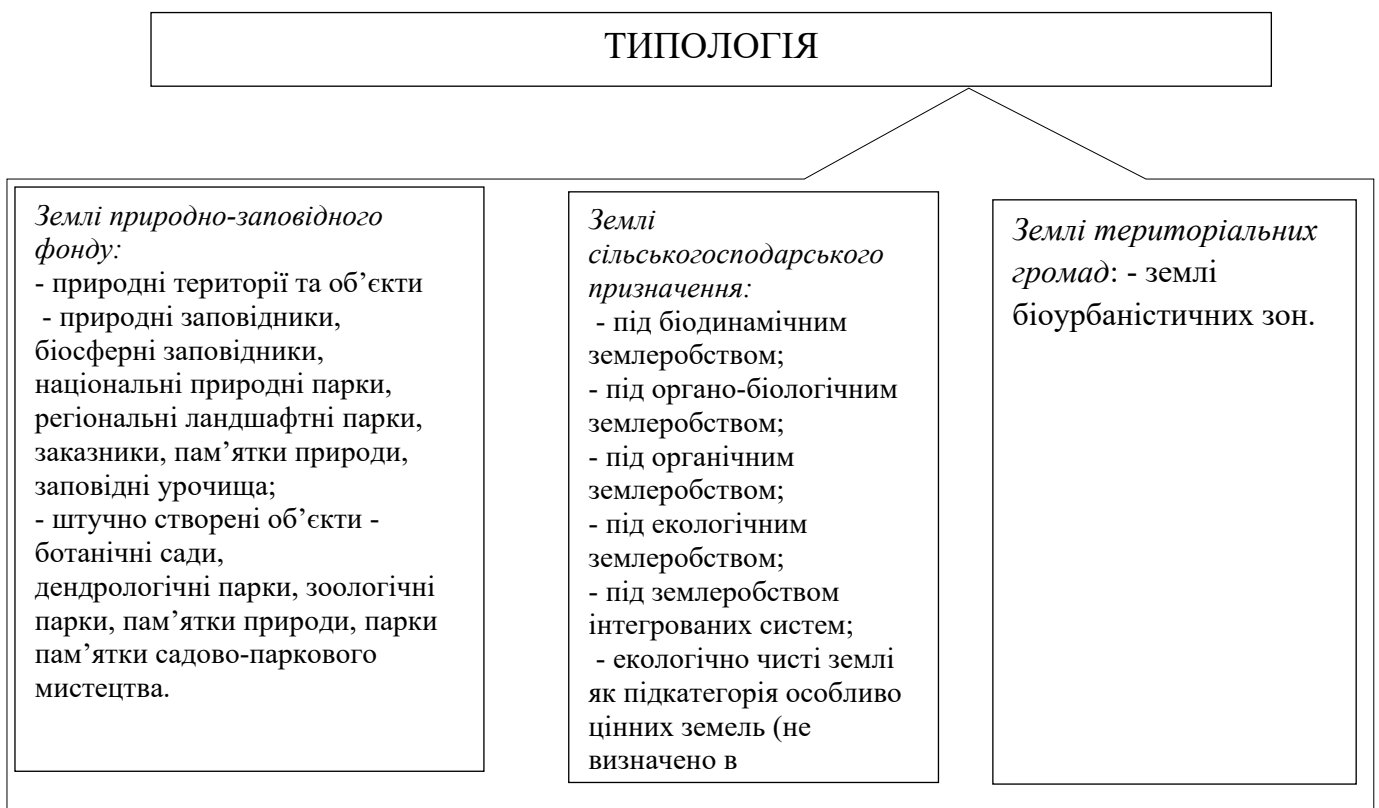
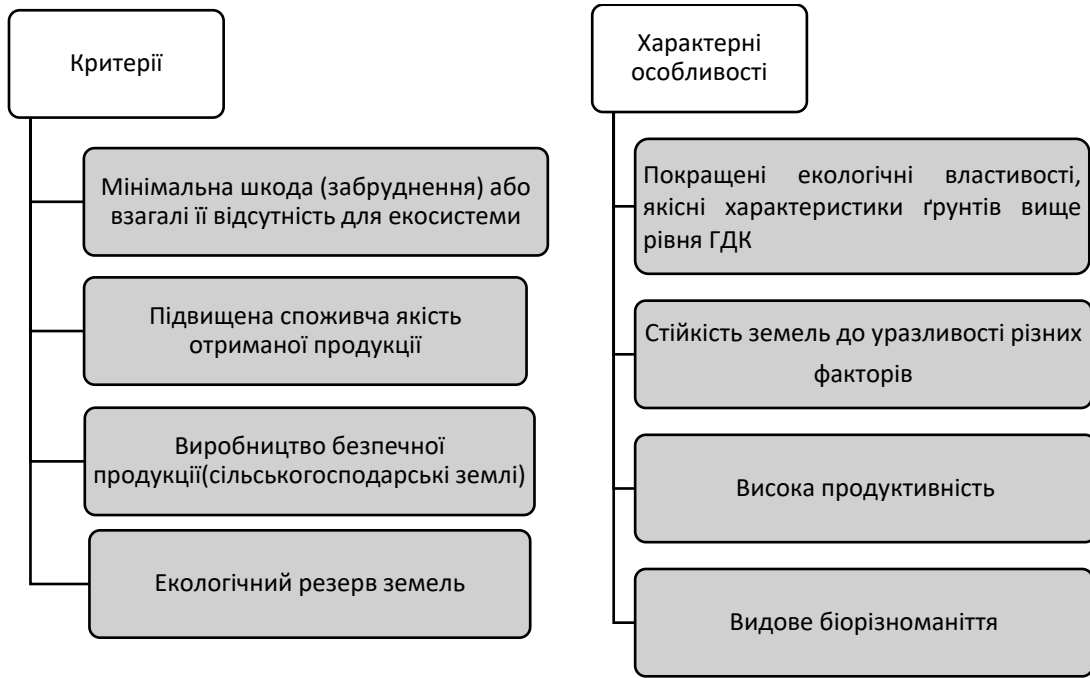

Рис. 3.1 Особливості екологічно безпечних земель як виду землекористування
Джерело: складено на основі [20]

Відповідно, формування потребує інституціонального та інноваційного підкріплення та підтримки в реалізації. Створення, збереження та розвиток екологічно безпечних земель забезпечить:

- збереження біологічного різноманіття в рамках екосистем та їх цілісності;
- стійке сільськогосподарське виробництво та збільшення потенціалу родючості в довгостроковій перспективі;
- використання поновлених земельних ресурсів в локальних системах для виробництва високоякісної продукції, товарів та послуг [29].

Розвиток екологічнобезпечного землекористуванням дозволить облаштувати території так, що це покращить якість земельних ресурсів та сприятиме поліпшенню кругообігу поживних речовин в ґрунтах, забезпечить екологічну рівновагу та збереження біорізноманіття, усуне забруднення, викликане роботою фермерських господарств [6] .

Для реалізації інноваційного потенціалу сфери екологічнобезпечного землекористування, в першу чергу є формування стратегічних напрямків її управління. Окрім вирішення завдань щодо досягнення високих темпів економічного розвитку, максимізації доходів, забезпечення фінансової стійкості, стратегія потребує бути гнучкою відповідно до можливих ризиків [24]. Оскільки, процес планування екологічно безпечних земель на початкових стадіях, може спричинити зниження рівня якісного стану землекористування, порушення агроландшафту й значні витрати на його відновлення. Можливі напрями вдосконалення нормативно-правового базису з питань регулювання земельних відносин на засадах стратегування представлений в таблиці 3.1

Таблиця 3.1

Пропозиції до нормативно-правових актів з питань регулювання земельних відносин [4]

Нормативно-законодавчий акт	Існуючі положення	Пропозиції, доповнення
Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [1]	Завдання за напрямом “Формування мережі природоохоронних територій, збереження та відтворення екосистем, поліпшення стану навколишнього природного середовища” екологічної безпеки і рівноваги території та досягнення нейтрального рівня	5. Забезпечення охорони земель, відтворення екосистем, збільшення площ екологічно безпечних земель, зокрема органічного виробництва, удосконалення структури земельних угідь та напрямів господарської діяльності з метою

	деградації земель.	формування оптимального співвідношення земельних угідь, підтримання екологічної безпеки і рівноваги території та досягнення нейтрального рівня деградації земель.
Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [35]	Основними забруднювачами атмосферного повітря та джерелами викидів парникових газів в Україні є підприємства добувної і переробної промисловості, теплоенергетики, автотранспорт.	Основними забруднювачами атмосферного повітря та джерелами викидів парникових газів в Україні є підприємства добувної і переробної промисловості, теплоенергетики, автотранспорт, сільськогосподарська діяльність (особливо неорганічна).
Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» [36,37]	17-2.9. Державна підтримка виробників органічної сільськогосподарської продукції здійснюється шляхом: виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь та/або одну голову великої рогатої худоби; відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва; відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на придбання дозволених для використання засобів захисту рослин та добрив, насіння, садивного матеріалу та кормів.	17-2.9. Державна підтримка виробників органічної сільськогосподарської продукції здійснюється шляхом: виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь та/або одну голову великої рогатої худоби; відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва; відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на придбання дозволених для використання засобів захисту рослин та добрив, насіння, садивного матеріалу та кормів; дотацій на перехідний період з традиційного на органічне виробництво, зокрема на садівництво*; навчання, консультаційну підтримку, експериментальні дослідження і ряд інших напрямків.

Варто зазначити, що інновації в будь-якій сфері не можливі без інвестицій, які відіграють надважливу роль. Інвестиційна діяльність в Україні протягом 2019-2021 років, мала низький рівень на охорону навколишнього

природного середовища щодо захисту і реабілітації ґрунту, підземних і поверхневих вод в Україні.

Таблиця 3.2

Інвестиції на охорону навколишнього природного середовища щодо захисту і реабілітації ґрунту, підземних і поверхневих вод в Україні за 2010-2019 рр

Рік	2010	2015	2017	2018	2019
Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища щодо захисту і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	319,9	388,3	1284,5	1444,3	1721,9
% до загального обсягу	11,6	5,1	11,6	14,4	10,6
у тому числі					
в очищення	2,5	8,2	313,6	118,1	247,4
в інтегровані технології	295,7	359,6	804,6	1231,2	1394,4
в інші напрями природоохоронної діяльності	21,7	20,5	166,3	-1334,9	80,1
Поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища щодо захисту і реабілітації ґрунту, підземних і поверхневих вод	476,3	1152,7	983,8	1288,4	1583,9
% до загального обсягу	36,2	6,8	4,8	5,3	5,8
у тому числі					
запобігання інфільтрації забруднюючих речовин					397,9
очищення ґрунтів і водних об'єктів					73,6
запобігання ерозії та іншим видам фізичної деградації ґрунту					376,1
запобігання засоленню, розсолення ґрунтів					9,3
Витрати на охорону навколишнього природного середовища, усього					3305,8
запобігання інфільтрації забруднюючих речовин					1733,8
очищення ґрунтів і водних об'єктів					321
запобігання ерозії та іншим видам фізичної деградації ґрунту					434,6
запобігання засоленню, розсолення ґрунтів					9,3
Витрати на охорону навколишнього природного середовища за рахунок власних коштів підприємств, організацій, установ за видами природоохоронних заходів у 2019 році					2847,0

Рис. 3.2. Інвестиції на охорону навколишнього природного середовища щодо захисту і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод в Україні за 2010-2019 рр.

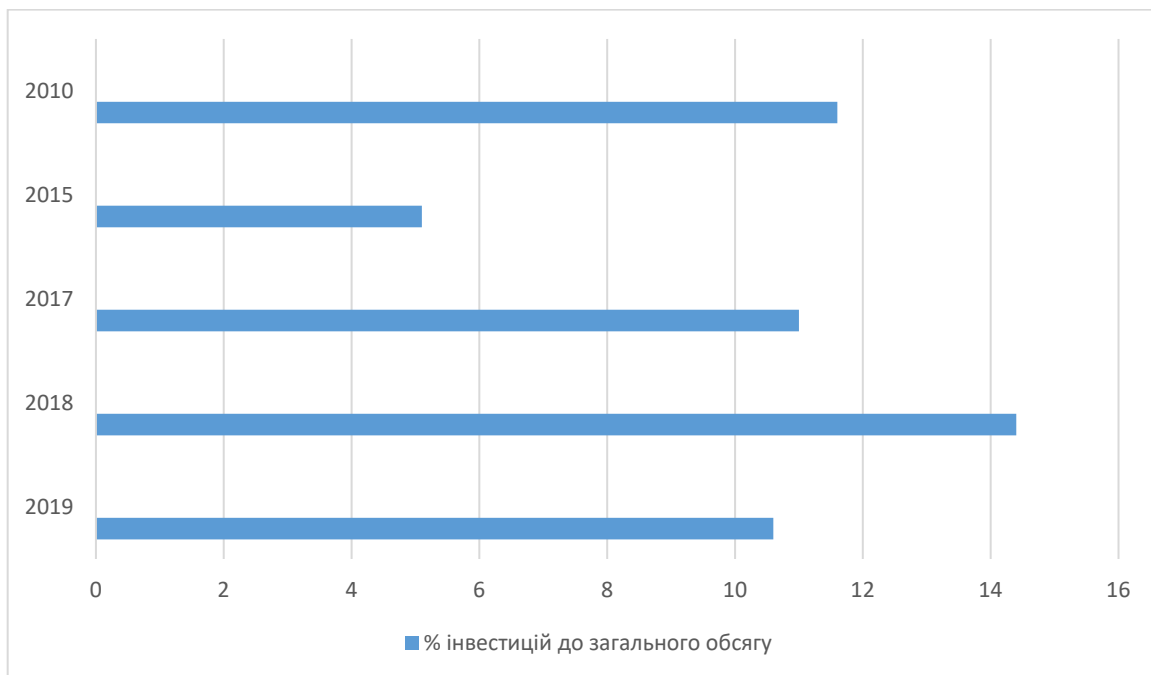

Рис. 3.3 Відсоток капітальних інвестицій (до загального обсягу) на охорону навколишнього природного середовища щодо захисту і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод в Україні за 2010-2019 рр.

Графіки зображують зростання сум коштів, інвестованих на охорону ґрунтів, однак відсоток відповідно до загального обсягу характеризується хвилеподібним рухом. І на кінець 2019 року є достатньо послабленим навіть порівняно із 2010 р

З огляду на графік інвестиційних потоків, можна побачити, що найбільші витрати на охорону навколишнього природного середовища щодо захисту і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод в Україні проводять підприємства за власний рахунок. Сума характеризується значною різницею порівняно із капітальними інвестиціями та поточними витратами. Зміни у системі раціонального використання земельних ресурсів, орієнтовані на планування та розвиток екологічно безпечних землекористувань, повинні опиратися на формування системи управління інвестиційною діяльністю ходом залучення інвестиційних надходжень передусім на інноваційну складову. Особливу увагу необхідно приділити адаптації до сучасного техніко-технологічного рівня відповідного обладнання та процесу щодо планування та використання екологічно безпечних земель, подальшого розвитку у напрямку модернізації та спрощення перехідного періоду створення відповідних масивів земель.

Природні ресурси потребують рівномірного та стійкого управління, покращення ефективності їх використання, впровадження підприємствами інновацій. Системи управління потребують постійного вдосконалення за допомогою більш ефективних установ, правил та стандартів поводження із природними ресурсами, механізмів стимулювання, чітко визначених прав власності, керованих відносин між державою та бізнесом та управління орендною платою [36].

Важливим аспектом розвитку інноваційної діяльності є розвиток більш технологічних та інноваційних суб'єктів господарювання, що викликає передусім конкурентоспроможність та прискорює темпи інноваційного розвитку. Заохочення до збільшення інвестицій в дослідження і розробки, науково-технічні інновації повинні бути спрямовані на суб'єкти господарювання, які займаються розвитком екологічно безпечного землекористування.

Вкладання коштів в створення різних науково-дослідних інститутів, інноваційних ресурсів та збільшення технологічних резервів стане

підтримкою в трансформації досягнень науки і техніки, прискоренням розвитку бізнес-інкубаторів, науково-технічних консалтингових та інших науково-технічних установ, а також трансформації наукових і технологічних досягнень у напрямку екологоорієнтованого природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Слушною є підтримка суб'єктів господарювання в повному використанні різних платформ для передачі технологій і технологічних досягнень, а також прискорення трансформації і технологічних досягнень.

Суб'єкти еколого-економічної діяльності зацікавлені у доступі до покращення використання сучасних технологій, підвищенні конкурентоспроможності виробників товарів. Домогосподарства та підприємства потребують рівноправного надання державної допомоги. У держави, насамперед, є зацікавленість у переході до Індустрії 4.0 (автоматизовані виробництва, на яких керівництво всіма процесами здійснюється в режимі реального часу і з урахуванням мінливих зовнішніх умов), оскільки, це є шляхом розвитку без порушення міжнародних зобов'язань.

Отже, інноваційні процеси у сфері землекористування, а в нашому випадку, спрямованість саме не екологобезпечне, повинні розглядатися комплексно, виходячи з логічно підібраних та економічно обґрунтованих показників діяльності суб'єкта господарювання, з обов'язковим врахуванням синергетичного ефекту. Інноваційна діяльність є основним компонентом економічної сфери. Інновації без належного грошового потоку не можуть досягти своєї мети. Інвестиції – це каталізатор запуску інновацій. Забезпечення розвитку сфери екологобезпечного землекористування потребує інституціонального підкріплення.

Також важливим аспектом, є визначення типології екологобезпечного землекористування контексті реалізації Цілей Сталого Розвитку та Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року. Визначено та запропоновано особливості екологічно безпечних земель як виду

землекористування. Розглянута модель екологобезпечного землекористування, як об'єкту стратегічного управління. Обґрунтовано важливість синергетичного розвитку інноваційного та інвестиційного аспектів сфери екологобезпечного землекористування.

3.3 Основні стратегічні напрями вдосконалення екологобезпечного землекористування Верхньодніпровської громади.

Стратегічні напрями на бажаній «траєкторії» розвитку вказують на шляхи досягнення стратегічного Бачення. З визначенням напрямів розвитку було продовжено процес свідомого вибору конкретних способів, системи цілей і результатів розв'язання визначених проблем, реалізації можливостей. Однак наявність на території області потужних промислових та адміністративних центрів спонукає громаду до активних дій. В умовах формування нової територіальної громади особливого значення набувають напрями, пов'язані із формуванням єдиного громадського простору, створення нової системи управління та надання послуг. Стратегія не має другорядних напрямів усі вони рівнозначні та однаково важливі. В результаті проведених досліджень, аналізу економічної ситуації визначено наступні стратегічні та оперативні цілі [28]:

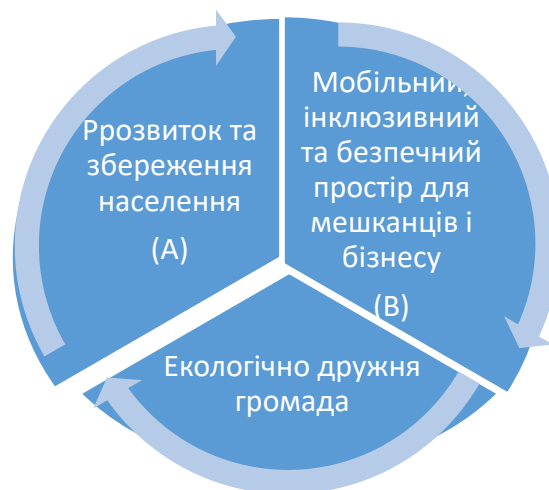
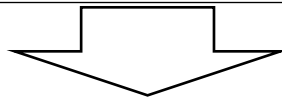

Рис. 3.4 Схема стратегічного плану Верхньодніпровської громади [28]

Усі напрями розкривають основні аспекти життя об'єднаної територіальної

громади. Зміни контурів поселення передбачають зміни конфігурації системи надання соціальних послуг. Кожен зі стратегічних напрямів конкретизувався у стратегічних і оперативних цілях.

Успішна громада, побудована на співпраці та єдності міських та сільських територій! Тут є місце для інноваційних ідей, інноваційних технологій, інноваційних комунікацій, що створюють умови для розвитку сучасного екологічного виробництва. Громада, яка розвиває сучасні агротехнології на основі збереження родючості земель та партнерських взаємовідносин між виробниками сировини і переробними підприємствами. Соціально орієнтована, із високими, не нижче державних, стандартами надання адміністративних та комунальних послуг як єдиний життєвий простір.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

РОЗВИТОК ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ	МОБІЛЬНИЙ, ІНКЛЮЗИВНИЙ ТА БЕЗПЕЧНИЙ ПРОСТІР ДЛЯ МЕШКАНЦІВ І БІЗНЕСУ.	ЕКОЛОГІЧНО ДРУЖНЯ ГРОМАДА
--	--	------------------------------

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ		
Відкрита, безпечна, гостинна територія	Унікальні умови для розвитку економіки майбутнього	Створення умов для надання комунальних послуг без шкоди для довкілля.
Соціально відповідальна громада	Об'єднана, доступна, безпечна громада	Підвищення енергоефективності та безпеки житлового
	Забезпечення правопорядку та підвищення безпеки	Покращення стану довкілля та екологічної безпеки громади

Рис. 3.5 Основні цілі стратегічного плану розвитку громади

Стратегічний напрям А. Розвиток та збереження населення. Тривалий час в силу різних обставин відбувалося вимивання населення з території громади.

Наявність потужних урбаністичних центрів на відстані до 100 км стали основною причиною того, що місто Верхньодніпровськ та сусідні села швидко втрачали населення. Збереження та розвиток людського капіталу є важливою складовою місцевої політики. З іншого боку, низька щільність населення на території громади порівняно із високою щільністю населення в

інших районах області, створює додаткові можливості для розвитку. Територія має шанси, розвиваючи якісні умови життя, виробництво промислової та сільськогосподарської продукції, створити умови для розвитку регіональної рекреації. Однак, слід зазначити, що відповідно до демографічного аналізу для цієї території області основними викликами щодо демографічної ситуації є: старіння, загальне скорочення населення, зменшення чисельності населення працездатного віку, зокрема, брак молодих працівників. Тож збереження та розвиток системи розселення, зміцнення громади, її розширення забезпечуватиме рівномірний розвиток території в подальшому. Створення умов для надання усього спектру соціальних послуг, формування позитивного іміджу території як місця проживання, сприятиме стабілізації населення.

Головною слабкою стороною є відсутність об'єктивного аналізу щодо потреб у закладах надання медичних та освітніх послуг, бажання зберегти усі об'єкти недоторканими може становити реальну загрозу в частині відсутності покращення послуг та дискредитації ідеї децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування.

А отже, дослідження реальних потреб у соціальних послугах – громадський аудит – буде основою розумної побудови системи надання послуг. Однак для реалізації такої дії потрібна політична воля органів місцевого самоврядування

Основні проблеми:

- трудова міграція, скорочення чисельності населення та відтік населення, дефіцит трудових ресурсів
- незадовільна кваліфікація робочої сили
- мало робочих місць
- низький рівень комфорту для проживання
- відсутність житла для молодих людей
- відсутність інфраструктури для надання соціальних послуг [28].

Стратегічна ціль А.1. Відкрита, безпечна та гостинна територія.

Ефективний муніципальний менеджмент передбачає розбудову міжвідомчого, територіального, професійного міжмуніципального партнерства, який посилить конкурентоспроможність громади в підвищенні якості життя населення як самого міста Верхньодніпровська, так і навколишніх сільських територій в результаті розвитку об'єднаної територіальної громади, реалізації спільних з сусідніми населеними пунктами проектів міжмуніципального співробітництва та розбудови спільних комунікацій та систем надання послуг.

Інституційне забезпечення розвитку взаємодії громад, розробка сучасної планувальної документації як населених пунктів, так і схеми планування території громади, створення сучасних механізмів комунікації із громадою та із сусідніми сільськими територіями із застосуванням гендерних підходів планування та бюджетування, що сприятиме покращенню якості життя на всій території громади та сусідніх населених пунктів.

Стратегічна ціль А.2. Соціально відповідальна громада: Сучасне трактування соціальної відповідальності передбачає створення умов для надання всього спектру соціальних послуг на території громади. Буде запроваджено інструменти відкритого врядування, відбудеться осучаснення просторів прийому громадян в комунальних закладах, орієнтованих на комфортність та доступність людей із інвалідністю, запровадження гендерних підходів у залученні громадськості до прийняття рішень - це ті інструменти, які посилять ефективність комунікації із громадянами та розширять їхні можливості в активному суспільному житті. Формування доцільного освітнього простору базуватиметься на формуванні раціонально організованих освітніх округів. Відбуватиметься створення матеріальної бази для впровадження інноваційних навчальних програм та концепцій. Основний наголос громада робитиме на розвиткові інфраструктури для молоді, цей напрям є важливим через необхідність залучення якісної робочої сили на територію громади. Важливим аспектом розвитку території буде також використання її сільських поселень для залучення на територію громади осіб

пенсійного віку, створивши відповідні умови життя -якісні медичні послуги, освіта впродовж життя та умови для самореалізації усіх поколінь [28].

Стратегічний напрям В. Мобільний, інклюзивний та безпечний простір для мешканців та бізнесу. Структура економіки громади загалом характеризується паритетом часток виробничої та невиробничої сфер. Однак світовий досвід засвідчує, що розвиток невиробничої сфери в структурі господарства є прогресивним явищем. Важливо, щоб цей процес відбувався на основі найкращих досягнень сучасності – розвитку інформаційного, інжинірингового та консалтингового обслуговування. Територія має значний потенціал для покращання бізнес-клімату. Створення умов розвитку громади як території підприємців та фермерів можливо через інтеграцію унікального ресурсного потенціалу, зміцнення й розширення ринкової інфраструктури, проведення прозорої політики сприяння підприємництву, політики запровадження інноваційних технологічних укладів, створення якісних робочих місць. Ситуація потребує використовувати сучасні інструменти підтримки бізнесу, які є ефективними важелями міської влади щодо впливу на умови здорової конкуренції. Наприклад, зони покращення розвитку бізнесу, та бізнес-інкубатори, агенції місцевого розвитку, які поки відсутні в громаді. Для місцевого бізнесу важливим є розвиток сучасних логістичних систем: умов та майданчиків для розвитку сучасних виробництв. Для споживача важливим є не тільки наявність бізнес послуги, але й її якість та естетична складова, що буде основою створення зон покращення бізнесу. Місцева влада створюватиме умови для підтримки сучасних технологій через впровадження ІТ – продуктів в усі сфери життя громади, розвиваючи доступність інформаційних послуг, сприятиме розвиткові інженерної інфраструктури розвитку інформаційного середовища, у тому числі в системі управління процесами, та забезпечувати підтримку ініціатив бізнесу щодо впровадження сучасних форм організації виробництва. Для Верхньодніпровська стратегічно важливим є забезпечення можливостей економічної самореалізації для молоді через розвиток та прикладне використання інформаційних технологій.

Основні проблеми

- немає співпраці між владою, бізнесом і населенням міста
- низька якість державного управління
- незадовільний стан інженерних мереж міста
- слаборозвинена інфраструктура
- висока вартість ресурсів (вода, каналізація)
- погано працюють комунальні підприємства

Стратегічна ціль В.1. Унікальні умови для розвитку економіки майбутнього. Економіка Верхньодніпровської громади досить диференційована та завдяки цьому може запропонувати молоді різноманітну зайнятість. Однак відсутність культури підприємництва в силу наявності зайнятості на виробництвах є перешкодою для поширення культури підприємництва в молодіжному середовищі. Буде створено умови для розвитку реалізації молодіжних бізнес-ініціатив, запроваджено інституціональне супроводження інвестицій, та просуванню товарів місцевих виробників.

Стратегічна ціль В.2. Об'єднана, доступна громада. Створення умов для покращення транспортного сполучення ґрунтуватиметься на диференціації транспортних потоків. Планується організувати сполучення між населеними пунктами громади шляхом розвитку комунальних транспортних послуг на основі схеми транспортних комунікацій. Усі транспортні маршрути будуть забезпечені GPS навігацією та охоплюватимуть як традиційні, так і нові точки розвитку. Дорожня мережа розвиватиметься, як у населених пунктах, так і між ними. Поступово буде покращено дорожнє сполучення, у тому числі в степовій частині громади [28].

Стратегічна ціль В.3. Забезпечення правопорядку та підвищення безпеки. Географічне положення громади ставить питання безпеки на особливе місце. Тому питання безпеки громади розвиватимуться шляхом створення центру безпеки, формування муніципальної поліції та забезпечення відеоспостереження в громаді в усіх соціально значущих її точках. Цей комплекс безпекових заходів буде спрямовано за схемою: інформування –

аналіз – реагування. На особливу увагу заслуговуватимуть безпекові заходи щодо забезпечення освітніх закладів, центрів надання адміністративних послуг, тощо.

Стратегічний напрям С. Екологічно дружня громада. Викликом сучасності для більшості громад є розбудова абсолютно нових підходів до формування сфери надання комунальних послуг на основі ресурсо та енергозбереження. Крихкі екосистеми області, які постійно відчують екологічне навантаження у Верхньодніпровській ОТГ можуть бути основою конкурентоспроможності громади. Також на основі підвищення екологічної свідомості громади відбуватиметься розвиток та відновлення природних ресурсів громади. – розвиток прибережної зони та Римського лісу. Основою успіху сучасної територіальної громади та її економічної спроможності буде впровадженні ресурсозберігаючих технологій в усі сфери життя, що підвищує ефективність використання бюджетних коштів та розширює можливості громадян щодо споживання різноманітних видів послуг. Для Верхньодніпровської ОТГ цей напрям реалізовуватиметься через

- впровадження регламентації використання теплової та електричної енергії для бюджетної сфери та громадян;
- проведення інформування населення ОТГ щодо впровадження ефективних енерго-заощаджувальних державних та муніципальних програм та технологій через співпрацю з соціально відповідальним бізнесом,
- покращення стану мереж водопостачання та водовідведення через їх модернізацію та автоматизацію,
- створення системи енергоменеджменту для всіх комунальних закладів та підприємств ТГ з відображенням її на загальному сайті ТГ

Основні проблеми.

- відсутність системи енергоефективного використання ресурсів громади
- недостатнє та енерговитратне освітлення вулиць та об'єктів громади.
- відсутність системи сортування та переробки відходів. немає системи управління відходами

- дуже неякісне та витратне водопостачання
  - відсутність обладнаних культурних відпочинкових зон та зон рекреації
- [28].

Стратегічна ціль С.1. Створення умов для надання комунальних послуг без шкоди для довкілля. Підґрунтям для розвитку у даному напрямі буде збереження комунальної форми власності на основні об'єкти постачання життєво-необхідних послуг: водопостачання, водовідведення, тепlopостачання. Також зберігатиметься у комунальній власності система комунікацій для надання вказаних послуг. З метою залучення інвестицій можуть застосовуватися такі форми використання як довгострокова оренда. В силу особливостей, які склалися у попередні роки, громада фактично позбавлена власного комунального підприємства. Тож стратегія розбудови системи надання комунальних послуг ґрунтуватиметься на створенні власного багатофункціонального підприємства – добре оснащеного, з широким спектром надання комунальних послуг, у тому числі, на території сільських населених пунктів. В основу його діяльності буде покладено впровадження повномасштабного енергоменеджменту та переведення в режим жорсткої економії енергоресурсів в громаді. Усіляка підтримка впровадження енергозберігаючих технологій в усіх сферах життєдіяльності громади.

Стратегічна ціль С.2. Підвищення енергоефективності житлового фонду. Основні втрати енергоресурсів за даними моніторингових організацій відбуваються саме у житловому фонді. Громада сприятиме співпраці громадського сектору громади з міжнародними організаціями та проектами. На рівні громади має бути забезпечений контроль за інженерним станом будівель, яка забезпечуватиме реалізацію Закону України про надання послуг ЖКГ в частині експлуатації багатоквартирних житлових будинків. Для житлового фонду усіх форм власності буде створено систему стимулів з впровадження енерго та ресурсозберігаючих технологій з обслуговування житла. З метою залучення коштів власників житла в утримання будівель буде забезпечено

інформаційну та матеріальну підтримку створення ОСББ в секторі приватної забудови.

Стратегічна ціль С.3. Покращення стану довкілля та екологічної безпеки громади. На основі підвищення екологічної свідомості представників громади впроваджуватимуться сучасні технології у сфері надання житлових послуг та збереження довкілля. Три ключових елементи відновлення та збереження малих річок : розвиток екосистеми « Римський ліс» шляхом створення проекту модернізації території в заказник місцевого значення (інша форма, яка дозволить зберегти насадження та створити умов для використання їх в якості рекреації). Зменшення негативних впливів від «цвітіння Дніпра» відбуватиметься шляхом реалізації низки природоохоронних заходів. Очищення та поглиблення русла ріки Самоткань.

Впровадження сучасної моделі поводження з ТПВ на всій території громади. Зберігаючи у комунальній власності діючі та запроектований полігони ТПВ, місто забезпечує безпечне складування, утилізацію та захоронення ТПВ. Протягом реалізації Стратегії У випадку збереження монополії. планується забезпечити поетапний перехід до перероблення відходів на сировину або енергію не менш, ніж 70% їх обсягів.

Отже, сценарії розвитку Верхньодніпровської громади стали підставою для моделювання планування розвитку територіальної громади у вигляді базового документу –в якому виконано аналіз кількості, якості та динаміки зміни ресурсів громади.

Базові сценарії прогнозують наступні досягнення:

1. Показник ВВП на душу населення України після 2019 року матиме незначне зростання – на 2-3% на рік.

2. В найближчі роки податкове навантаження на суб'єкти підприємницької діяльності та населення не зменшиться. Можна очікувати спрощення правил ведення бізнесу.

3. Зростатиме державна підтримка регіональної економіки через відновлення та розвиток інфраструктури

4. Поступово будуть впроваджені стандарти ЄС щодо виготовленої в Україні продукції.

5. Інвестиційний клімат в Дніпропетровській області дещо покращиться. Країна стане більш привабливою для європейських інвесторів.

6. Надалі зростатимуть ціни в національній валюті на паливно-енергетичні ресурси, особливо для населення та комунальних підприємств.

7. Доходи населення у найближчі 2-3 роки будуть відносно низькими, після цього – поступово зростатимуть до 2030 року.

8. Підприємствам найближчі 2-3 роки буде обмежений доступ до позикового капіталу. Потім доступ до кредитів має суттєво покращитися.

9. Міграція населення та природне скорочення спричинять брак кадрів практично в усіх сферах виробництва та надання послуг, що може сприяти ширшому застосуванню складної техніки на виробництві.

Модернізаційний сценарій розвитку передбачає розбудову території, яка змінить вищеописаний стан речей і відповідно забезпечить позитивний вплив на соціально-економічний «ландшафт», який частково знаходиться поза межами впливу місцевої громади і є компетенцією центральної влади. Бажана траєкторія розвитку на гіпотетичному «ландшафті» та за базових припущень формує наступний модернізаційний сценарій. Він ґрунтується на розвитку інноваційних виробництв, впровадженні технологій дружніх до довкілля, насамперед в систему життєзабезпечення населених пунктів громади, покращенні стану довкілля, порівняно із сусідніми територіями, створенні комфортних умов на базі інвестиційних проектів в традиційних для громади або нових галузях з поступовим зміщенням виробничих циклів в бік зростання глибини переробки, підвищення доданої вартості продукції [28].

Громада поступово формує свій новий імідж як інвестиційно привабливої території: високотехнологічний, комфортний для життя і роботи, екологічний. Внаслідок ефективної політики місцевої влади, громада залучає стратегічних інвесторів у сферу малого та середнього бізнесу, сільського господарства. Діючі бізнеси на території громади модернізуються та збільшують обсяги

виробництва. Громада здійснює інвентаризацію земель, комунальної власності та формує портфель привабливих інвестиційних пропозицій, активно просуваючи їх на інвестиційні ринки. Навколо стратегічних інвесторів, як діючих, так і нових, активізується малий і середній бізнес, заповнюючи логістично-послугову нішу. Зростає рівень доходів населення, що пожвавлює внутрішній ринок. Проекти розвитку громади активізують економічне життя на сільських територіях; це розвиток кооперативного руху, створення не аграрних видів бізнесу, розвиток сільського населення тощо. Активне залучення державних субвенцій, коштів з ДФРР, інших джерел разом з чітким планом модернізації інженерної та соціальної інфраструктури в середньостроковій перспективі дозволять значно підвищити рівень комфорту та покращити стан доріг в громаді [28].

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження щодо організаційного розвитку в системі екологічнобезпечного землекористування у Верхньодніпровській територіальній громаді можемо зробити наступні висновки, про те, що правове забезпечення екологічнобезпечного землекористування та встановлено суперечливість низки законодавчих актів, що регулюють проведення земельної реформи; розподіл земель, надання та закріплення їх у власність і використання зажадає помітних обсягів робіт по землеустрою і технічному закріпленню меж та видачі державних актів на землю і значною мірою залежать від обсягів фінансування.

Досліджено механізм екологічнобезпечного землекористування в Україні, який сприятиме комплексному вирішенню багатьох питань, дасть змогу більшою мірою поєднати інтереси людини та природи (зокрема земельних ресурсів) для досягнення взаємовигідного рішення. Функціонування такого механізму, дозволить перейти на новий, якісний рівень ефективного землекористування з максимальним врахуванням інтересів розвитку територіальних громад, зокрема: зменшення розораності ґрунтового покриву; поетапне встановлення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь у зональних системах землекористування; формування систем ґрунтозахисного адаптивно-ландшафтного землеробства та інші.

Охарактеризовано екологічнобезпечне використання земель сільськогосподарського призначення, визначено, що пріоритетними напрямками розвитку екологічнобезпечного використання земель сільськогосподарського призначення в Україні повинні стати: екологізація

сільськогосподарського виробництва; підвищення відповідальності власників сільськогосподарських земель за погіршення їх стану; освоєння перспективних екологічнобезпечних технологій ведення сільськогосподарського виробництва; поширення заходів щодо відтворення родючості ґрунтів; тощо. А використання зарубіжного досвіду дасть змогу уникнути прорахунків та небажаних результатів. Варто зазначити, що при розробці заходів, які стосуються розвитку екологічнобезпечного використання сільськогосподарських земель, необхідно враховувати комплексний підхід до раціонального використання земель та охорони ґрунтів, а також впроваджувати світовий досвід з урахуванням українських реалій та дотримуватись міжнародного права щодо раціонального (збалансованого) землекористування, що буде сприяти розвитку екологічнобезпечному використанню земель сільськогосподарського призначення в Україні.

Досліджено організаційний розвиток землекористування громади, де вектором розвитку є співпраці міських та сільських територій. Уваги потребує розвиток сучасних агротехнологій на основі збереження родючості земель та партнерських взаємовідносин між виробниками сировини і переробними підприємствами. Соціально орієнтована, із високими, не нижче державних, стандартами надання адміністративних та комунальних послуг як єдиний життєвий простір - екологічно безпечний, зручний та зрозумілий для мешканців та гостей.

Визначено та обґрунтовано інновації в системі екологічнобезпечного землекористування, а саме спрямованість на комплексний розвиток інноваційного та інвестиційного аспектів сфери екологічнобезпечного землекористування. Інноваційна діяльність є основним компонентом економічної сфери. Інвестиції – це каталізатор запуску інновацій, а забезпечення розвитку сфери екологічнобезпечного землекористування потребує інституціонального підкріплення.

Сформовано основні стратегічні напрями вдосконалення екологічнобезпечного землекористування громади, зокрема поступове

формування нового іміджу як інвестиційно привабливої території: високотехнологічний, комфортний для життя і роботи, екологічний. Ефективна політика місцевої влади, громади залучає стратегічних інвесторів у сферу малого та середнього бізнесу, сільського господарства. Діючі бізнеси на території громади модернізуються та збільшують обсяги виробництва. Громада здійснює інвентаризацію земель, комунальної власності та формує портфель привабливих інвестиційних пропозицій, активно просуваючи їх на інвестиційні ринки. Проекти розвитку громади активізують економічне життя на сільських територіях; це розвиток кооперативного руху, створення не аграрних видів бізнесу, розвиток сільського населення тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богіра, М. Порухення охорони ландшафтiв — причини й результати [Текст] / М. Богіра // Землевпорядний вiсник. — 2008. — № 1. — С. 47–50.
2. Будзяк В. М. Сiльськогосподарське землекористування (економiко-екологiчні та управлiнськi аспекти): Монографiя/ Пiд наук. ред. С. I. Дорогунцова. — К.: Орiани, 2006. — 488 с.
3. Будзяк О. С. Органiзацiйно-економiчний механiзм екологобезпечного використання земель України: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.06/О.С. Будзяк. — Киiв: НУБiП України, 2013. — 39 с
4. Будзяк О.С. Методичнi пiдходи до просторової органiзацiї екологобезпечного землекористування в умовах змiн. Інвестицiї: практика та досвiд №4. 2019. С. 17-24.
5. Балаж Н. Й. Регiональнi особливостi проблем екологiзацiї сiльськогосподарського землекористування (на прикладi Закарпатської областi): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.05/ Н. Й. Балаж; Держ. вищ. навч. закл. «Ужгород. нац. ун-т». — Ужгород, 2009. — 26 с
6. Власенко I.В. Формування механiзму природоохоронної дiяльностi у сферi аграрного природокористування. Теорiя i практика природокористування. № 4. 2014. С. 19-27. С. 23
7. Гарнага О.М. Еволюцiя поняття збалансованого землекористування. Глобальнi та нацiональнi проблеми економiки. 2016. Вип. 10. С. 630—627. URL: [http:// globalnational.in.ua/archive/102016/131.pdf](http://globalnational.in.ua/archive/102016/131.pdf)

8. Герасимчук З. В. Транскордонне співробітництво регіонів: методика оцінки та шляхи активізації: Монографія/З. В. Герасимчук, Л. В. Корольчук. – Луцьк: Надстир'я, 2009. – 184 с.
9. Данилишин, Б. М. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій [Текст] / Б. М. Данилишин. — К.: Нічлава, 2006. — 704 с.
10. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення 20.04.2018).
11. Ібатуллін Ш. І. Капіталізація земель приміських зон великих міст: теорія, методологія, практика [Монографія] / Ш. І. Ібатуллін; НАУ. – К.: НАУ, 2007. – 260 с.
12. Купінець Л.Є., Жавнерчик О.В., Екологічна безпека аграрного землекористування: теорія і механізми забезпечення : монографія. – Одеса : ІПРЕЕД НАНУ, 2016. – 316 с
13. Купріянич І. П. Економіко-ландшафтне зонування сільськогосподарських земель як наукова основа їх екологічнобезпечного використання на регіональному рівні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.06/І. П. Купріянич. – К.: Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, 2009. – 19 с.
14. Курильців Р. М. Еколого-економічний механізм формування раціонального використання і охорони земельних ресурсів (на прикладі Львівської області): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.08.01 / Р.М. Курильців. – Львів: НЛТУ України, 2006. – 20 с.
15. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення 12.04.2023).
16. Куйбіда В.С. Збірник "Регіональний розвиток та проорове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи" [Текст] /

- В.С. Куйбіда, В.А. Негода, В.В.Толкованов. — Київ: "Крамар", 2009. — 170 с. 5.
- 17.Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / Ш. І. Ібатуллін, О. В. Степенко, О. В. Сакаль [та ін.]. — К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. — 52 с.
18. Пилипенко О. О. [134] Пилипенко О. О. Ефективність екологобезпечного використання земель у сільському господарстві : Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / О. О. Пилипенко; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки". — К., 2004. — 20 с
- 19.Про Добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 01.01.2019 р. № 157-VII // Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
- 20.Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV // Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/963-15> (дата звернення 12. 04.2023).
- 21.Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 р. № 858-IV // Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.(дата звернення 11.05.2023).
- 22.Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 № 857-II // Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.(дата звернення 15.04.2023).
- 23.Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України від 31.03.2023 // Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-15#Text>.(дата звернення 15.04.2023).
- 24.Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. Офіційний вісник України від 28.08.2020. 2020 р., № 67, стор. 315, стаття 2155, код акта 100460/2020

- 25.Петрушенко Ю. М. Фінансова політика соціально-економічного розвитку територіальних громад [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / Петрушенко Юрій Миколайович ; Українська академія банківської справи. – Суми, 2015. – 42 с. – Режим доступу: <https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/2133/Petrushenko.pdf>.
- 26.Романенко Т.Б. Екологізація сільськогосподарського землекористування як шлях до ефективного органічного землеробства. Агросвіт. № 14. 2017. С. 43-49. С. 48
- 27.Степаненко Т.О. Формування екологобезпечного землекористування в сільськогосподарських підприємствах. Технологічний аудит і резерви виробництва, - К.: - 2015. - № 1/6(21). – С.- 30-33
- 28.Стратегічний план розвитку Верхньодніпровської територіальної громади до 2030 року URL: <https://vdn.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/31/uploaded-files/verkhnodniprovsk-25-08-2019-1.pdf>.(дата звернення 15.04.2023).
- 29.Сторонянська І. З. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад у контексті адміністративно-територіальної реформи / І. З. Сторонянська, А. О. Пелехатий // Регіональна економіка. – 2014. – № 3(73). – С. 230-241.
- 30.Таратула Р. Б. Формування системи екологобезпечного сільськогосподарського землекористування: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.06/Р.Б. Таратула; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2008. – 18 с.
- 31.Томащук І.В., Балдинюк В.М. Використання земельно ресурсного потенціалу сільських територій України в умовах трансформаційних змін. Інфраструктура ринку. 2021. № 54. С. 53—66. URL: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2021/54_2021/12.pdf
- 32.Управління організаційним розвитком підприємства: [Навч. посібн] / В. П. Горьовий, Ю.В. Біляк, М.О.Самофалова-К. : ЦП «Компринт», 2019. -360с.
33. Федірко Б. О. Сучасний стан та напрями реформування системи місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] / Б. О. Федірко //

- Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – № 6. – С. 18-22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_6_6.
34. Щетина М. А. Формування екологічнобезпечного землекористування у сільськогосподарському виробництві / М. А. Щетина // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. - 2016. - Вип. 89(2). - С. 158-165. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2016_89%282%29__17
35. Crowder D.W., Reganold J.P. Financial competitiveness of organic agriculture on a global scale. Proc. Natl. Acad. Sci. USA 2015. № 112. pp. 7611—7616.
36. General Union Environment Action Programme to 2020 — 7th EAP: European Commission. URL: https://www.researchgate.net/publication/315921785_Evaluation_of_Hopa's_Rural_Tourism_Potential_in_the_Context_of_European_Union_Tourism_Policy
37. Li B. Forest Landscape Restoration in the Netherlands. Reference Document [Електронний ресурс] / B. Li, M. Mann, G. Oforiwa and other. — Wageningen Centre of Development Innovation, Wageningen University, 2010. — 81 p. — Режим доступу: <http://www.forestlandscaperestoration.org>
38. Shkuratov O. The role of land resources in the financial provision of rural areas of Ukraine / O. Shkuratov, O. Khokhuliak, T. Kushniruk // Scientific Papers: Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development. – 2022. – Vol. 22, Issue 3. – Pp. 643–648
39. Wei Cao, Lin Huang, Lulu Liu, Jun Zhai & Dan Wu (2019). Overestimating Impacts of Urbanization on Regional Temperatures in Developing Megacity: Beijing as an Example. Advances in Meteorology, 2019. <https://doi.org/10.1155/2019/3985715>

